

Røgen = Farre
Lokalhistoriske
Forening

Røgen-Farre
Lokalhistoriske Forening

Marsskrift

1999

Røgen = Farre
Lokalhistoriske
Forening

Marsskrift
1999

Så Gik De 10 År

Andre skriver i denne tid - så gik det 20. århundrede ! Men vores lille lokalarkiv har nu eksisteret i ti år. I den tid har mange frivillige ydet en stor indsats, med at finde og bevare noget af vores fælles fortid, her i lokalsamfundet. Selv om vi har nogle dårlige arbejdsforhold, har vi formået at etablere en ret stor samling, både af papirer, båndoptagelser, billeder og museumsgenstande.

Lokalbefolkningen har været meget positive over for vores arbejde. Men engang imellem kan et bestyrelsesmedlem godt standse op og sige: hvad er det egentlig vi laver her og for hvem, for her kommer jo næsten aldrig nogen lokale folk og besøger os. Men det arbejde vi har lavet, ligger der jo til eftertiden, og det mener jeg er vigtigt. Og vores glæde er stor, når der kommer slægtsforskere, som vi kan hjælpe.

Karen Warming

Indholdsfortegnelse 1999

	Side
Så Gik De 10 År	3
Et strejftog 100 - 150 år tilbage i tiden.	7
Da gården Lyngholm brændte.	15
Beretning om snedkermester Anders Peter Sørensen	32
Landboforeningens 100 års jubilæumsskrift	42
Terkel Dein og hans slægt	44
Min barndoms jul.	50

Indholdsfortegnelse 1998

Hovedgaarden Farregaard, 1586 - 1726	5
Smed Lemming	16
Hjulhuset	29
Den Gamle Bagerforretning I Farre	32
Landbokvindens Ager, ca. år 1900.	34
Det gamle forsamlingshus	39
Urmagerens hus	42
"Villa Pax", Gl. Sanderborgvej 130.	45
Eindringer fra Røgen	50

Indholdsfortegnelse 1997

Fattigvæsenet i Røgen og Farre sogne	5
Skolevæsenets historie i Røgen og Farre sogne	21
Farre Hougaard 1482-1857	36

Indholdsfortegnelse 1996

Minder fra en svunden tid	5
Thi kjendes for ret	23
Skoleloven	36

Indholdsfortegnelse 1995

Bøndernes klædedragt gennem århundrederne	5
Bulotti den Anden	21

Indholdsfortegnelse 1994

Pastor Jessen i Røgen	5
Johanne Andersdatters tragiske selvmord	14
Barndoms- og ungdomserindringer	17
Erindringer fra Klintrup	20
Fællesskabets ophævelse i Klintrup og Røgen	44
Landsbykongen Laurids Fog	53
Skomager Kristian Pedersen	54

Indholdsfortegnelse 1993

Niels Poulsen, Røgen	7
Mere om Landsbykongen Laurids Fog	19
Farre Karosserifabriks historie	27
Fra skidenrende til water closet	35
En aftægtskontrakt fra Klintrup	39
Oustrupgård	45
Jens Peter Jørgensens soldatertid	56

Indholdsfortegnelse 1992

Grundtvig og Vilhelm Beck i Røgen	7
Karl Lund, smed i Farre 1932 - 1984	10
Ved aftenpiben, om at lave tobak	16
Af en slægts saga på godt og ondt	18
Bylaugets gilder	54
Et falsk „brandbrev“ fra Farre	58
Erindringer fra Farre Hede	64

Indholdsfortegnelse 1991

De forsvundne lyde	7
Juleforberedelser'	11
Farre by	13
Løvskovlunds historie	21
Oldtidsfundene i Sporup, sommeren 1953	27
Fortegnelse over stensamlingen	29
Erindringer om Farre Møbelfabrik	33
Erindringer fra Farre	42
Et slagsmål i Røgen	53
Murermester Martin Christensen	56
Lærer Aage Helbo	59

Indholdsfortegnelse 1990

Røgen Farre lokalhistoriske forening	7
Minder fra Kulbjerg	11
Sporup kirke og familien Fischer	27
I Kammergårdens have	39
Fastelavn er mit navn	45
Lidt om Farre hede	50
Foreningens vedtægter	71

Et strejftog 100 - 150 år tilbage i tiden.

Af Karen Warming.

100 år synes meget lang tid! Men det får mig til at tænke på, at det var jo dengang mine forældre blev født. - Det er en fantastisk udvikling der er sket siden. Dengang sad der 7 mand i Røgen Sporup Sogneråd og regerede over vores lille samfund, Selvfølgelig var der ting de måtte spørge og sende ansøgninger om, hos højere instanser, Og der kom mange skrivelser og formularer om nye love og andre ting, fra ministeriet, som man havde at forholde sig til. Men mange lokale anliggender blev afgjort af Greven på Frijsenborg.

Jeg har studeret de gamle sogneforstander-protekoller - (i 1867 blev sogneforstanderskabet døbt om til sognerådet) her har jeg fundet mange interessante ting, som kan belyse livet i vort lille samfund dengang.

Om erhverv i 1840

Ville man nedsætte sig som selvstændig erhvervsdrivende eller håndværker, skulle man først ansøge sogneforstanderskabet, som så henstillede til Grev Frijs at man anbefalede ham at godkende ansøgningen, men det modsatte kunne også være tilfældet, hvis sogneforstanderskabet ikke mente at det var anbefalelsesværdigt.

F.eks kom der et andragende fra Søren Madsen i Røgen, d. 8. aug. 1843, hvori han ansøger om tilladelse til at ernære sig ved skomagerhåndværket. I denne næringsvej er han blevet forhindret af skomager Chresten Nielsen i Røgen, som formener at der derved skeer ham indgreb i hans rettigheder. Forstanderskabets erklæring blev forelagt Greven og givet i Søren Madsens farveur.

Et andet eksempel: Tømmermand Jens Pedersen, Farre fremlagde en ansøgning af 5. okt. 1846, til Grev Frijs om bevilling til at drive sit håndværk, med anmodning om forstanderskabets anbefaling. Forstanderskabets majoritet var af den mening, at bevilling til Jens Pedersen

som tømmermand kunne have den mulige følge at han ville formene de andre, som drive samme håndværk, at ernære sig som hidtil. Heraf ville sansynligvis opstå en trang, som ville falde beboerne besværlig, da det er aldeles utænkeligt at Jens Pedersen alene kunne besørge alt det arbejde, som kræves.

Men sagen er ikke færdig. Den 28. okt. Oplæser formanden for forstanderskabet en skrivelse af 19. okt. fra Grev Frijs, hvori forlanges forstanderskabets erklæring over mødet d. 7. okt. fra Jens Pedersens indgivne ansøgning. De under punkt 10 sidste gang ytrede betænkeligheder falder nu aldeles bort, under den forudsætning, at en fra Carl Nielsen i Farre indleveret ansøgning af 26. okt. som ligeledes går ud på at erholde bevilling til at drive tømmer og snedker proffesion, gunstigt bliver beviliiget. På denne måde menes, at ikke alene beboernes tarv bliver varetaget, men at endog begge ansøgere kommer i et gensidigt forhold, hvorved den ene bliver uafhængig af den andens luner. - Om Carl Michelsens dygtighed kan vi så meget mindre ytre nogen betænkelighed, da han har været Jens Pedersens lærermester.

Begge er ordentlige og retskafne mennesker. som ved deres voksende familier ikke kunne være tjente med at den ene tog brødet fra den anden,

Endvidere modtog forstanderskabet en ansøgning fra Erhardt Lassen i Farre, til Grev Frijs, med en anmodning om at anbefale samme, hvilket man aldeles ikke kunne nægte, da ansøgningen går ud på at erholde bevilling til at forfærdige vinduer med glasset indlagt, i såvel træ som bly. Det blev anbefalet, da beboerne, for at skaffe sig disse, har måttet gøre lange rejser på flere mile, rundt omkring i landet.

Den 8. okt. 1846 får de alle tre bevilling til at udøve deres håndværk.

Den 9. feb. 1847 er en anden sag på dagsordnen. Den bliver oplæst. Ansøgning af 4. jan. 1847 fra Knud Poulsen, Skrædder på Røgen mark. Han søger om bevilling af denne sit håndværk og at bruge et par medhjælpere. Denne ansøgning bliver at anbefales.

På et møde i dec. 1848 behandles en skrivelse fra amtmænden, af 10 nov. om hvorvidt der fra forstanderskabets side måtte findes noget at erindres mod at tømmermand Jens Pedersens hustru i Farre meddeles tilladelse

til at sy hatte, knapper og andet hovedtøj for fruentimmere af landalmuen. Herimod haves intet at erindre.

Den 8. juni 1852 foreligger der en ansøgning fra Søren Jørgensen, Farre, gårdmand, om tilladelse til at handle med adskillige urtekræmmervarer, formandskabet anbefalede det.

Den 5 juli. 1852 foreligger der en ansøgning fra fru Peder Andersen Tind i Farre, om at drive spekhøker og urtekram-handel, blev anbefalet.

Og tænk engang!

Det kunne også forekomme i 1842, at ungdommen morede sig lidt rigeligt. Det blev skolelærer Ring i Røgen så forarget over, at han kontakter sogneforstanderskabet og anmoder dem om at medvirke til afskaffelse af natte-optøjer, som udøves af karle og piger, med hujen og skrigen, eder og forbandelser, rådden og liderlig snak, hvorved natteroligheden forstyrres og sædeligheden krænkes..

For at støtte Ring, lover forstanderskabet at foretage sig noget. Men da det nu ikke skal se ud som en selvgjort udvidelse af deres myndighed til at bidrage til at opretholde god politiorden, så blev det besluttet, at forstanderne skal pålægge enhver familiefader og enhver husbonde at afholde sine børn og sit tyende fra slige unoder. For at ingen skal kunne undskylde sig med uvidenhed, vil en advarsel i denne retning blive oplæst ved kirkestævne søndag. Underskrevet:

Forstanderskabet d. 13. juli 1842

Jessen - J. Hansen - Michel Pedersen - Peder Rasmussen - Anders

Jørgensen - Jens Pedersen - Jens Andersen

Betlere og Brændevin

Det blev vedtaget, at enhver Betler fra fremmede Sogne skal, efter Lovgivningen, paagribes og overlades til Politivrigheden. Det anmeldtes, at der i Sporup Sogn er truffen en frivillig overenskomst, at Enhver, som giver en Almisse til en fremmed Tigger, skal være forfalden til en Mulct af 1 mark til Fattigkassen. Forstanderen for Røgen Sogn lovede at føye

en lignende Foranstaltning. Ved anvendelse af disse Midler håbes, at dette Uvæsen vil ophøre.

Endvidere blev det vedtaget, at ethvert ulovligt Brændevinssalg, enhver upriviligeret Kroe skal ophøre, for således at gøre det vanskeligt at tilfredsstille den overhaandtagende Drukkenskab, hvis skadelige virkninger i vort lille Samfund blive mere og mere kiendelige. Det er Forstanderskabets Ønske at fremvirke dette store Gode uden at gribe til strænge Midler. I denne Anledning forpligtigede Forstanderne sig at besørge det fornødne, som ikke behøver nogen videre Forklaring. Enhver ser Maalet hvortil der sigtes.

Den 13. April 1842, vedtages det, at de samme Forholdsregler, som anvendes mod Betlere, skal gøres gieldende mod Bissekræmmere og pasløse Vagabonder.

Den 5. April 1843 - Cancellie circul. af 23. Feb. 1843, at de, der ulovlig ere i Besiddelse af Brændevinsredskaber, må fritages for Straf, når de inden 1. Maj skille sig ved samme, og at det forventes, at Politiet i denne Retning vil møde Understøttelse fra Sogneforstanderskabets Side.

Samtlige Forstandere erklærede, at de følede sig lykkelige ved den Overbevisning, at intet ulovligt Brændevinsbrænderi drives i Røgen og Sporup Sogne.

Den 9. Dec. 1844. Med hensyn til Exemplar af et Dr. Med. Otto forfattet skrift om Brændevinsdriks skadelige indflydelse paa Sjæl og Legeme, som er publiceret i Røgen Sogn, var der ingen der ytrede nogen lyst til at gaae ind i Maadeholds-Foreningen. Man gjør nemlig Forskiel imellem Brug og Misbrug, idet man anser hiin for ligesaa gavnlig som skadelig. Og det bemærkes, at den arbejdende Klasse, som ikke kan undvære ethvert styrkningsmiddel, ikke formaar at erstatte Manglen af Brændevin med Madera eller Portvin.

Den 8. Feb. 1845. an modtog an skrivelse fra Toldkammeret, indeholdende en Navneliste over Landbrøere, som i forskellige Amter havde gjort sig skyldig i ulovlig Brændevinsbrænding. Disse lister blev bekendtgjort i Landøkonomisk Maanedsskrift

No. 1. anden Aargang. Og nogle Exemplarer henlægges i Skolerne, til videre brug for enhver, som ønsker at gjøre sig bekient med Indholdet.

At det ikke er lykkedes Forstanderskabet at komme drikkeriet helt til livs, kan vi læse af følgende referat fra et andet sognerådsmøde i 1845.

En Indbydelse fra Totalafholdenhedsselskabet af 12. Oct. 1845. Forstander P. Rasmussen yttrede med Hensyn til Drankere, at den, som kan glemme sit Dåbs- og Confirmations-Løfte, og som gaaer to Gange om Aaret til Gudsbord, uden at erindre de Løfter han her maa antages at gjøre Gud og sig selv, en saadan vil heller ikke troe sig forpligtiget ved et Løfte til Afholdenhedsselskabet. Hvad derimod ædruelige og ordentlige Mennesker angaar, formenes denne Foranstaltning for dem at være overflødig. Forstanderskabet som tiltraadte denne Mening, lod Sagen falde i den Overbevisning, at paabudets Iver ikke vilde have anden Følge end at Advarsler og Udslettelser vilde følge brat på hverandre.

Indsamling af oldenborrer.

I den gamle sognerådsprotokol fra 1887, er der i et referat fra et møde skrevet følgende:

Sognerådet er samlet for at foranstalte indsamling af oldenborrer, ifølge pålæg af amtet, i henhold til lov af 1. april d. år. Det vedtages at betale de indsamlede oldenborrer med 6 Øre pr. pund, hvoraf Staten betaler halvdelen, Amtet en fjerdedel og kommunen en fjerdedel. Til at ødelægge det indsamlede, udnævnes Gdr. Peder Zacho, Farre, for Sporup Sogn og Gdr. Jens Bak, Røgen, for Røgen Sogn. Man foreslog at søge Amtet om 1 kr. daglig til de to, for deres ulejlighed.

I 1891 kan vi se at der har været indsamling igen. Fra 1. april i får man 8 Øre pr. indsamlet pund.

I 1896 er prisen 6 Øre i april og 10 Øre fra maj

I maj 1899 behandles en sag angående et skerna som er tilsendt kommunen, fra Amtet, hvor man skal redegøre for regnskab og tilintetgørelse af levende oldenborrer, og kommunens indsamlingsordning, hvor sognerådet har at bestemme hvad pris der skal betales for 1 pund af disse. Det vedtages at betale 15 Øre pr. pund.

Juni 1900 - Amtsrådet har bestemt at der må betales fra 10 til 25 Øre pr. pund til de mænd der skulle foretage indsamlingen og Ødelæggelse af oldenborrerne.

Maj 1903 - Som følge af at det i år er flyveår for oldenborrer, skal det bestemmes hvad pris der skal udbetales for de indsamlede, pr. pund. - Hvad der blev vedtaget, kan jeg ikke finde, og hvilket årstal indsamlingen sluttede vides heller ikke.

Oldenborrer.

Oldenborre, *Melolontha melolontha*, 20 - 30 mm, det tidligere så berygtede skadedyr, findes stadig mange steder i landet. Sidst har den optrådt i større stil i Sønderjylland. Den er imidlertid langt fra almindelig, og kun de færreste har set den levende. Det er en meget klodset bille. sort med brune vingedækker og lemmer. Langs bagkroppens sider er der en række hvide, trekantede felter.

Bagkroppen ender i en nedadtrukket spids.

Oldenborren kommer som regel frem sidst i maj og kan ses om aftenen, når den sværmer omkring træer og langs skovkanter. Om dagen forholder den sig i ro og æder af bladene på forskellige løvtræer, fortrinsvis ege-træer. Den skade, den herved gør, er som regel ubetydelig. Det er larvernes gnaven på rødder, der har skaffet oldenborren dens rygte. Æggene lægges dybt i jorden, hver hun lægger 25 - 40 stykker. De små larver graver af små tynde rødder, men efterhånden som de bliver større, og fødebehovet stiger, kan de angribe større rødder og rodfrugter. De må overvintré tre gange som larver, før de er udvoksede og kan forpuppe sig.

Larverne er C formede, hvidgrå med mørkere bagkrop; hoved og ben er gullige. De bliver over 50 mm. Puppertiden er kun kort, så klækker de voksne biller om efteråret, godt tre år efter at æggene er lagt, men billerne

plejer at blive i jorden til næste forår. På den måde fremkommer den fireårige udvikling med flyveår hvert fjerde år for en bestemt oldenborrestamme.

I oldenborrenes storhedstid i forrige århundrede, da man organiserede indsamlinger af den i tonsvis kunne de da også ødelægge kornmarker fuldstændig.

Gjæstgiverri år 1900.

I 1900, da Hammelbanen blev oprettet, var der en driftig mand, der fik den ide, at oprette en beværtning, tæt ved den nye stationsbygning i Sporup.

Gjæstgiverriet havde til huse i huset der kaldes „Skansen“, Silkeborgvej i Sporup.

Den 6. Juli 1900, forelå der en skrivelse fra Anders Pedersen, landpostbud af Hammel. Han ansøger sognerådet om at anbefale ham hans fremsendte andragende om at drive Totalbeværtning ved Sporup Station. Sognerådet vedtager at anbefale Anders Pedersens andragende med 4 stemmer for og 2 imod. Han drev beværtningen frem til 1902.

Den 3. Juli 1902 fremkom der et andragende fra Gdr. Peder Zacho af Farre, om at drive et Gjæstgiverri ved Sporup Station. Det vedtages at anbefale ham andragenet.

I september samme år, er der en ansøgning om oprettelse af totalbeværtning ved Sporup station, fra Husmand A. Andersen. Det blev anbefalet med 3 stemmer mod 2 - der var 2 der ikke stemte.

Fra 1903 til 1906 holder sognerådet sine møder på gjæstgiverriet.

I 1904 holdes valg på Gjæstgiverriet, af den almindelige vælgerklasse efter forudgået lovlig bekendtgørelse, for at foretage valg af et medlem til sognerådet i stedet for Gdr. J. Overgaard i Farre, der er fraflyttet kommunen.

Hvornår Gjestgiveriet blev nedlagt, ved jeg ikke, jeg har ikke kunnet følge det længere end til 1906.

Aug. 1999 - Karen Warming

Da gården Lyngholm brændte.

af Jens Mandrup Frandsen, Viborg.

Onsdag d. 26 juli 1911 ca. kl. 15.30 galede den røde hane over Niels Hansens gård, Lyngholm (nu Lyngholmvej 40) på Farre mark.

Niels Hansen havde købt gården Lyngholm, matrikle nr.13a Farre mark d.18.10.1910.

Niels Hansen var født 1868 i Lee sogn og hans hustru Ane var født 1871 i Skanderborg.

De havde 4 børn: Niels Arthur født 1896, Jens født 1898, Kirsten født 1903 og Karen født 1909, alle født i Århus.

Hammel Rejsepolitiprotokol 1911

1911 d.26 juli kl. 17.15 blev Berkets politiret sat på Niels Peter Nielsens gård på Farre mark og i dommerens forfald beklædt af hans assisterende Forv. Lorentzen med tiltagne vidner sognefogde Chr. Nielsen og kusk Chr. Petersen, hvor der blev foretaget forhør i anledningen af at Niels Hansens gård på Farre mark dags eftermiddag er nedbrændt.

Dommeren bemærkede at det i eftermiddags kl. ca.17.00 telefonisk var anmeldt, at Niels Hansens gård på Farre mark brændte.

Ved ankomsten til brandstedet fandtes gården fuldstændig nedbrændt, så kun skorstenen i stuehuset stod tilbage. Aflokaliteterne tages et rids, dom følger forhøret.

For at afgive forklaring fremstod:

1. Brandlidtes hustru Ane Katrine Hansen, født Andersen, som forklarer, at hendes mand er arbejder i Statsbanernes Værksteder i Århus og bor der den meste tid, og hun bebor gården sammen med deres 4 børn, 2 sønner på 15 og 13 år, og 2 døtre på 7 og 2 år. Endvidre er hendes forældre hos dem og desuden har de en ældre pige, men ellers ingen folk.

Lauge Nielsen skrev i 1990 følgende om Lyngholmgården:

Matrikel nr. 13 var oprindelig på 70 tdr. land, der lå mellem Farre bæk og Anbæk bæk og tilhørte gården der ligger inde på torvet i Farre. Den tilhørte familien Lyngholm.

Der blev første gang bygget på marken i 1850 af en søn og datter, der fra gården. Sønnen fik 50 tdr. land og datteren, der var gift med en håndværker, fik 20 tdr. land i den nordlige ende af marken.

Der har været skiftende ejere af ejendommen. Gården på de 50 tdr. land brændte i 1911, og var lige bygget op, da mine forældre købte den i 1912, men da var der solgt 20 tdr. land fra til Sølvstensgården.

Til ejendommen, som de har ejet i 2 år, hører 26 tønder land. Bygningerne var opført af bindingsværk og tækkede med strå, de var gamle, men vel vedligeholdte. Hun genkender det følgende rids.

Angående ildens opkomst forklarer hun, at i eftermiddag, hun antager at klokken var ca. 16.00 sad hun ved et vindue i stuehuset og syede, vinduet stod åbnet, og da hun pludselig mærker en sær lugt, så hun ud og opdagede, at en tyk røg slog op af taget i gårdens sydøstlige hjørne over laden. komparenten og hendes moder som også var i stuehuset løb ud for at lede efter de 2 mindste børn, som var ude at lege udenfor gården og inden de fik fat i dem og fik vækket den ældste søn som sov til middag i karlekammeret, var hele gården omspændt af flammer, gårdsplads og bygninger var fyldt med røg og ild, så det var umuligt at nærme sig, og med undtagelse af en so, som på en eller anden måde var sluppet ud, indebrændte hele svinebesætningen bestående af 2 søer, 7 smågrise, 5 polte og 3 fedesvin. Den reddede so havde dog så svære brandsår, at den senere måtte slagtes. Heste og køer var på græs, men iøvrigt blev intet som helst reddet. Komparenten forklarer videre, at engang i forrige månede kom der ild op af laden omtrent på det samme sted som idag, men det blev da opdaget i tide og slukket. Der var dengang ikke andre på gården end komparenten og hendes moder, som sad i stuehuset, samt

pigen, som de kort før havde set komme fra laden, hvor hun havde samlet æg. De havde da, skønt pigen benægtede det, mistanke om, at hun havde forårsaget ilden, som var opstået i noget halm på gulvet, idet de nærmest tænkte sig, at hun havde revet en tændstik for at se efter æg og kastet den uden at se efter, om den var slukket. Få dage efter denne begivenhed fik pigen sit løsøre forsikret for 300.- kr., hvilket komparenten anser for at være alt for højt. Pigen, der er 46 år, er som komparenten udtrykker det, noget sær og kan når hun bliver hidsig, være ganske rassende, så hun næppe ved, hvad hun siger eller gør. Hun har flere gange været vred og villet rejse, men er altid blevet god igen. Hun har også idag talt om at rejse, og hun blev gal i hovedet i middags, da det blev sagt til hende om at gå ned og rive hø. Hun var dog mere fredelig, da hun var hjemme ved 3 tiden, og da hun havde siddet lidt, gik hun, som komparenten troede ud i roerne. Da komparenten ved brandens opståen, kom udenfor gården, traf hun pigen derudde, og komparenten kan ikke sige, hvor hun kom fra.

Komparenten ved ikke hvor bygninger og løsøre er forsikret.

Den fungerende brandfogde for Sporup kreds, gårdejer Carl Christensen af Farre, som forklarer

at der senest i maj måned er afholdt brandsyn over den brændte gård, og der fandtes da intet at bemærke. Da brandfogden idag ikke er hjemme, tog komparenten, som er brandsynsvidne, hermed med sprøjten, da branden blev meldt, men da var der intet at udrette, da gården omtrent var nedbrændt. Der mødte desuden 3 sprøjter fra nabosognene. Vinden er idag sydøst og da ilden er kommen op i det sydøste hjørne, har det kun været et øjebliks sag inden gården har været omspændt af ilden.

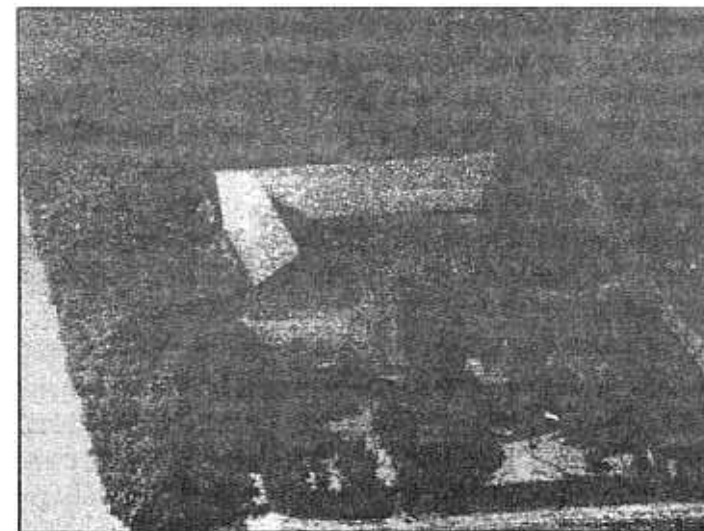
3. Tjenestepigen Elise Kirstine Rasmussen, 46 år, som forklarer, at hun i eftermiddag var nede i roerne og da blev opmærksom på, at der røg over lade, hvorpå hun brgav sig hjem. Hun havde ikke været på gården siden ved 3 tiden, da hun var inde at drikke kaffe, og hun har idag slet ikke været i laden. Hun nægter bestemt, at hun har påsat ilden idag sålidt som forrige gang, der var ild i laden, og hun kan intet oplyse om hvorledes ilden er opkommen nogen af gangene. Foreholdt at da ilden opstod forrige gang, var der ikke andre på gården end konen, hendes moder og

komparenten, og at der ikke havde været andre end hende i nærheden af laden, så der er grund til at mistænke hende, benægter hun vedholdende at have påsat ilden eller vide, hvordan den er opstået. Foreholdt dernæst at hun idag har været vred på beboerne i gården og villet rejse, siger hun, at det kan nok være, hun har været gnaven, men hun har ikke stukket ild på. Hun blev derpå foreholdt, at man i eftermiddags har set at hun i en kurv, hun havde med ud i roerne, havde sin skudsmålsbog og sit vækkeur, men svarer hun hertil, at hun altid har haft for skik at have bogen på sig eller hos sig, og hendes lommeur kan ikke gå og derfor tager hun vækkeuret med sig i marken.- Hun forklarer, at hun er født i Ebeltoft d.28-2.1865 og nægter sig tidligere tiltalt eller straffet.

4. Brandlidte Niels Hansen, som forklarer, at han har fået telefonisk besked om branden og nu er kommen herud med aftentoget. Han henholder sig til sin kones forklaring, med tilføjende, at såvel bygninger som løsøre er forsikrede i Wistofts brandforsikring for henholdsvis for ca.11.000 og ca. 9.000 kr. Han kan intet oplyse om ildens opståen, hverken idag eller i forrige måned.- Oplyser idet han på anledning tilføjer at hans svigerforældre er 77 og 74 år gamle.

5. Brandholtes søn Niels Arthur Hansen, 15 år, som forklarer at han i eftermiddag blev vækket af moderen, som råbte, at det brændte, og lige nåede at komme ud af karlekameret, inden taget faldt. Han gik over at sove, da de kom hjem efter at have revet hø, og har ikke været i laden hele dagen. Han forklarer overensstemmende med sin moder, idet han tilføjer, at han vel har set, at pigen tidligere har haft vækkeuret med i marken, men derimod har han aldrig set hun har gået med sin skudsmålsbog på sig eller hos sig. Da der forrige gang var ild i laden, var komparenten i marken og pløjede og kan heller intet oplyse om denne ilds opståen.

6. Jens Hansen, forrige komparents broder, 13 år, som forklarer, at han i eftermiddag, efter at de havde drukket kaffe, gik over til naboen Jens Jensen med avisen og derefter ned i engen for at hente sin vest, som han havde glemt dernede. Mens han stod og tog den på, begyndte det at ryge fra laden og lidt efter slog flammerne op. Da han gik til Jens Jensen var pigen i roerne, men derimod var hun der ikke, da han opdagede branden. Komparenten har aldrig set, at pigen har haft skudsmålsbogen i sin kurv

Billedet viser Lyngholmgården, Lyngholmvej 40, Farre, opbygget efter branden i 1912.

med i marken, men derimod har hun flere gange haft vækkeuret med. Da der forrige gang var ild i laden var komparenten et ærinde i Anbæk.

7. Forrige komparents søster Dagny Kirstine Marie Hansen, 7 år, som forklarer at hun, da branden opstod sammen med sin lille søster legede ved siden af stuehuset. Hun har ikke haft fat i tændstikker idag og heller ikke været i laden, og hun har heller ikke set, at andre har været der.

8. Kirstine Andersen født Jensen, 74 år, som forklarer, at hun var inde sammen med sin datter, brandlidtes hustru, da denne opdagede røgen og der var da i løbet af et øjeblik fuld ild over hele gården. Komparentens mand sad oppe i deres opholdsstue i gårdens østre gavl og det var på høje tid, de fik ham og den ældste søn, som lå i karlekammeret kaldt ud. Angående ildens opkomst kan hun intet oplyse.

Påny fremstod pigen Elise Kirstine Rasmussen, som blev formanet til sandhed og nærmere examineret, men fastholdt hun stadig, at hun er

uskyldig. Hun blev derefter sat under anholdelse om aftenen kl. 10.15, at og indtransporteret til arresthuset i Hammel.

Forhøret udsat - Politiretten hævet. - Lorensen

Vidner : C. Nielsen - Christian Pedersen

Tinghuset, Hammel Ret d.29 juli 1911

Der forelå en rapport fra politibetjent Marcussen af gårds dato.

Elise Kirstine Rasmussen fremstod fri for bånd og tvang og forklarede på anledning, at da hun havde spist til middag, gik hun efter konens opfordring med de andre ud at rive hø, og da de var færdige hermed gik de alle hjem. Klokken var dengang omkring kl. 15.00 og efterat de andre havde drukket kaffe, gik hun ud i roerne. Hun gik alene derud, men hun påstår, at hun, da hun kom ud af gården, gik lige ud i roerne og ikke var henne i laaden. Adspurgt om af hvilken grund hun havde sin skudsmålsbog med, svarede hun, at hun var så glad for den. Videre adspurgt, om hun da ikke vilde bevare den, når det øvrige brændte, siger hun, at det har hun ikke tænkt på, og hun nægter fremdeles at have påsat ilden. Hun vedkender på anledning, at hun ikke havde skudsmålsbogen med, da hun var nede i høet. Foreholdt at der måtte være samme grund til at have skudsmålsbogen i høet som i roerne, siger hun, at den lå sammen med vækkeyret i kurven og uret havde hun ingen brug for i høet, da de andre havde ur med, og de skulle hjem, når de var færdige. Hun påstår, at hun også tidligere, da hun tjente på Sjælland havde sit tøj assureret, og da hun kom hertil Farre for et par måneder siden viste hun sin gamle police til den mand der taxerede, han gennemgik stykke for stykke og hun overlod ham at sætte værdien, tidligere var det assureret, såvidt hun husker, for 500 kr.

Da der skønnes at være føje til at mistænke anholdte for ildpåsættelse og det af hensyn til sagens undersøgelse findes nødvendig at sikre hendes tilstedeblivelse og hindre hende fra samkvem med andre, dekreterede dommere arrest på hendes person, hvilket blev hende betydet. - Arrestanten afført - forhøret udsat.

Hammel Ret 1 august 1911. Brandlidtes datter Dagny Kirstine Marie Hansen fremstilledes og blev spurgt om hun har set, at hendes broder Jens har røget cigaretter i laden. Hertil svarer hun nej. De har en middag ligget sammen ovre i laden og så faldt han i søvn. Hun blev hos ham noget og først dagen efter var hun gået over til naboen Niels Peter Nielsens. Folkene der har spurgt hende om Jens havde røget cigaretter i laden, men dertil har hun svaret nej. Hun og hendes lille søster var gået ind i huggehuset efter at de havde leget ved siden af stuehuset den dag ilden opkom og de blev fundet i huggehuset af deres bedstemor. De havde ikke været i laden siden om formiddagen. Komparenten har aldrig revet tændstikker af ovre i laden og det har heller ikke hendes lille søster gjort, men hun har engang taget en tændstikæske, der lå på komfuret og revet tændstikker af som hun kastede ned i komfuret. Retsvidnerne attesterede at barnets forklaring er rigtig tilført.

Derpå er brandholtes hustru, som forklarer, at det er rigtig nok at hendes moder fandt de to mindste børn ovre i huggehuset, hvor de sad og slog søm i en huggeblok, men derimod kan det ikke passe, hvad Kirstine siger, at hendes lille søster har revet tændstikker af. Det er nok muligt, at hun kan have fået fat i tændstikæskan på komfuret og måske bidt tændstikkerne i stykker, men hun er ikke stor nok til at hun kan rive en tændstik af. Kirstine har altid været bange for tændstikker, så hendes mor kan ikke tænke sig at hun ved nogen af de pågældende lejligheder skulde have revet tændstikker af og derved forårsaget ilden. Hun tror heller ikke, at de to børn har været i laden kort før ilden opkom. Det kunde ikke have undgået komporentens opmærksomhed, hvis de havde været der. Hun kan heller ikke tiltro nogen af de to drenge til at have gjort det, Jens havde været i skole om formiddagen og straks efter at han havde spist til middag, gik han sammen med de andre ved 3 tiden. Da de havde fået kaffe, gik han ned i engen igen, da han havde glemt sin vest dernede. Komparenten havde været ovre at give grisene, og da hun kom ud i gården, så hun Jens løbe ud og på hendes spørgsmål om, hvor han skulle hen, svarede han, at han skulle ned i engen for at hente sin vest, så komparenten kan bevidne, at han ikke var inde i laden, inden han gik i engen. Det ved arrestanten også. Med hensyn til sønnen Jens forklarer hun videre, at hun en enkelt gang har set ham ryge på en cigaret inde i stuen og også set ham komme ifølge med Niels Peter Nielsens søn Peter,

noget yngre end Jens, rygende på en cigaret, som han har sagt, at Peter har givet ham, men hun har aldrig set eller vidst, at de har røget i laden. Komparenten tror ikke, der kan lægges nogen vægt på hvad Peter Christian Nielsen til rapporten har forklaret om, at Kirstine skulle haave sagt. De plejer derovre at spørge hende ud om alt muligt, også kan det være hun har svaret dem noget, uden at det har været rigtig.

Komparenten formener fremdeles at mistaanken må rettes på pigen. Hun var den eneste, der havde været i laden, da der første gang kom ild og det må sikkert være altfor højt hun havde fået sit løsøre assureret. Hun havde kun et gammelt skab, en kommode, der var rigtig god og en symaskine, der har kostet 35.- kr. Hendes klædningsstykker var gennemgående pjaltede, når undrages et eneste sort liv.

Derpå fremstod drengen Jens Hansen 13 år, som formanet til sandhed, men nægtede han, at have røget i laden ved den af hans søster omforklarede lejlighed, ligesom han overhovedet nægter at have siden han var i Århus. På forhold af sin moders forklaring må han indrømme at dette ikke er sandt, da han også har røget siden de kom til Farre navnlig i selvskab med Niels Peters søn som tidligere har givet ham en cigaret. Adspurg om hvorfor han har fordulgt det, svarer han ikke, kun siger han, at det er usandt, hvad hans søster skal have sagt, at han har røget ovre i laden og derefter er faldt isøvn, og forsikre han at han ikke har stukket ild på gården. Hans broder Niels ryger nok undertiden på sit kammer, men komparenten har aldrig set ham ryge i laden.

Derpå fremstilles Niels Arthur Hansen som fremdeles påstår, at han ikke har været i laden den dag, da ingen har noget at gøre der på denne tid. Efterat de havde været ude at rive hø, fulgtes de alle hjem og fik kaffe og derefter gik han lige over på sit kammer for at sove. Han sov derpå lige til han blev vækket. Deter ham bekendt at Jens undertiden har røget en cigaret, men han ved ikke af, at han nogensinde har røget i laden. Jens har ikke været i laden efter at de var kommet hjem fra engen. Komparenten forsikre, at han så ham løbe ned i engen igen, inden komparenten gik over for at sove. Han har aldrig set sin mindste søster gå med tændstikker og heller ikke Kirstine.

Arrestanten fremstilles og forklarer på anledning, at hun allerede var kommen ned i roerne, da Jens løb forbi. Hun modsiger derfor brandlidtes hustrus forklaring om, at hun må have set Jens løbe forbi i gården, da han var på vej ned til engen.

Påny fremstilles brandlidtes hustru som forklarer, at arrestanten stod i bryggersdøren dengang Jens løb forbi og må have hørt komparenten spørge, hvor han skulle hen.

Arrestanten fastholder herimod, at hun straks var gået ned i roerne, og at hun herfra så Jens gå forbi, men ikke han sige noget om, hvor han havde været forinden.

Påny fremstilles drengen Jens som vedbliver at da han gik til engen var arrestanten i roerne og hans moders forklaring om, at hun stod ude i gården, da han svarede, at han skulle ned at hente sin vest, ikke passer. Han påstår, at han allerede da han forlod stuen efter at have drukket kaffe, sagde at han ville ned i engen og hente sin vest. Om hans moder dengang var gået over at give grisene, kan han ikke sige. Han kan ikke sige noget om, hvorvidt arrestanten var i roerne, da han opdagede branden nede i engen, men hun var ikke i roerne, da han kom tilbage til gården.

Arrestanten og komparenten nægter vedholdende at de enten forsætlig eller uagtsomt havde forårsaget ilden.

Påny fremstod Niels Arthur som atter blev alvorlig formanet til sandhed, men vedbliver også han, at han ikke har forårsaget ilden og ikke ved, hvem der har gjort det.

Forhøret udsat. Retten hævet.

Hammel Ret 16 august 1911. Efter tilsigelse mødte Kirstine Anderse, svigermoder til brandlidte, som blev formanet til sandhed, men nægter hun, at kunne sige, hvorledes ilden er opkommen. Hun opholdt sig ikke i stuen, da hendes datter opdagede ilden, men i det tilstødende bryggers, hvor hun var beskæftiget med at vaske kopper af. Hun havde ikke set noget til ilden før hendes datter råbte til hende at det brændte og hun skulle komme med ud og lede efter børnene. De vidste, at børnene løb

ude i gården og legede og da de kom ud og kaldte på dem, kom børnene såvidt hun husker ud af huggehuset. Efter at de havde fat på børnene, fulgte de over til den østre gavl for at vække hendes mand, som de vidste havde sat sig til at sove. Komparenten banker på vinduet og råbte til ham, at der var ildebrand. Han blev ganske forstyrret, vedblev at gå rundt i stuen, idet han søgte efter nogle få penge han havde og det var først efter at hendes datter løb ind i stuen og greb fat i ham, at han kom udenfor. Trods hans søgen lykkedes det ham ikke at få fat i pengene, kun skudsmålsbogen fik han med ud. Hendes mand havde været med inde at drikke kaffe og gik derefter ind i sit kammer for at læse avisen. Hun er ganske sikker på, at han ikke har været ovre i laden. Han kom der aldrig, undtagen når der om vinteren blev tærsket. Efter at de havde drukket kaffe forlod hendes datter nok stuen, idet hun gik over for at fodre grise- ne, men hun var ikke længere borte end der medgik hertil, så komparen- ten mener også at kunne svare for, at hun ikke har været i laden. Selv nægter hun ligeledes at have været i laden, og hun nægter at have set nogen fremmede ved gården. Hun har ikke nogensomhelst grund til at tro, at hendes svigersøn sidder dårligt i det, så han af den grund kunde forlede nogen til at påsætte ilden, tværtimod, hun mener det er kommen som en ulykke for dem allesammen, De fik intet reddet. Tilføjer , at hendes mand, som ligeledes var tilskikket til idag, var bortrejst til År- hus, hvor han skal have et nyt brokbind, da sagføren indfandt sig med tilsigelsen og er endnu ikke vendt tilbage.

Derpå mødte drengen Jens Hansen som atter blev alvorlig formanet til sandhed, men vedbliver at nægte at han forsætlig eller af uagtsomhed har forårsaget ilden. Han henholder sig ganske til sit tidligere udsagn. Påny foreholdt sin tidligere usande forklaring siger han nu, at når foræl- drene fik at vide, at han havde røget, ville han få klø. Ligeledes gjort bekendt med at han da den forrige gang var brand og han stod ved heste- ne skal have spurgt, hvad der var i vejen, forklarer han, at han havde været et ærinde i Anbæk om eftermiddagen og da han kom hjem gik over for at flytte køerne, som stod skråt overfor kostalden. Herfra så han at det røg og løb straks hjem. Da han kom ind i gården, sagde bedstefa- deren, han skulle hjælpe at spænde fra og når han senere spurgte, hvor ilden var, han nægter at have spurgt om, hvad der var i vejen, er der ikke noget påfaldende heri, da han endnu ikke havde været i laden, hvor han

forøvrigt ikke måtte få lov at gå ind for bedstefaderen. Han nægter be- stemt, at han inden han gik ned at flytte køerne var inde i laden. Gjort bekendt med arrestantens forklaring i sidste forhør erkender komparen- ten, at det er rigtigt, at kaffen ikke var færdig, da de kom hjem og at han og hans broder da af deres moder fik ordre til først at sætte køerne ud, dette gjorde de og passerede forbi laden både ud og ind. Der var ingen mennesker i laden og selv gik de lige fra marken hjem. Atter formanet til sandhed nægter han at kunne give forklaring om ildens opkomst. Han kan ikke huske om arrestanten var gået ud af stuen, mens de andre drak kaffe, men det var i hvert fald bestemt at de alle skulle ud og luge roer om eftermiddagen.

Arrestanten fremstilles fri for bånd og tvang og fastholder skønt ind- trængende formanet til sandhed sin tidligere forklaring. Kurven gik hun ind og hentede i sit kammer og skudsmålsbogen havde allerede tidligere ligget i kurven. Hun har jævnligt plejet at have den med sig når hun færdes ude. Da der ikke under forhøret er frenkommet noget til bestyr

kelse af mistanken mod arrestanten fandt dommeren ikke tilstrækkelig grund til at forlænge hendes arrest, hvorfor arrestdekretet hævedes og arrestanten dimitteredes, idet det pålægges hende at holde dommeren underrettet om, hvor hun opholder sig.

Forhøret udsat.

Hammel Ret d.14 oktober 1911. Dommeren bemærker, at der var søgt oplysning om brandlidtes økonomiske forhold og følgende nu.

C. Rapport fra Fam. Lorensen af 18 august.

D. Rapport fra Århus Politi af 28 august.

E. Rapport fra Århus Politi af 3 oktober.

Efter tilsigelse mødte brandlidte Niels Hansen som blev foreholdt sin forklaring til rapport D samt foreholdt rapporterne C og E. Han erklærer, at købesummen for gården var 15.300 kr. og at der hviler tinglyst gæld på denne 13.800 kr. Han erklærer dernæst at hans løse gæld til de 3 sparekasser er som i rapport E opgivet henholdsvis 300, 870 og 500 kr. og med opgivelse af den gæld, han har stiftet efter branden, har han ikke noget at erindre. Han havde ved branden så mange penge kontant, at han kunne betale såvel snedker Brandt samt forretningen i Bruuns godt 100 kr. hver. Det forholdes ham, at hans gæld foruden branden, således oversteg ejendommens værdi, og bemærkede han hertil, at det vel kan se således ud, men at gården dog har en større værdi, end den hvorfor han købte den, og at der har været budt ham både 19.000 før branden og 20.000 efter branden. At han købte gården var navnlig begrundet i, at han ville se at få sine sønner uddannet i landbruget, og mente han forøvrigt, at han jævnlige ville kunne se til gården og føre tilsyn med driften. Han indrømmer, at bygningerne var gamle, men han hævder dog, at de var vel vedligeholdt, og mener, at de kunne svare til assurance. Han tror heller ikke, at det er ret længe siden, at de blev omtaxerede. Med hensyn til løsøreforsikringen bemærker han, at den er tegnet, efter at han havde fået købekontrakt på gården. Den væsentligste del af samme angår den til gården hørende besætning. Inventar med mere. Hvorimod der af indbo kun fandtes, hvad der var medfødt fra deres tidligere 3 værelses lejlighed i Århus. Han købte gården fuldstændig bar og har

særskilt indkøbt besætning, vogn, redskaber m.m. Det er til indkøb af disse besætningsdele m.m. at han har gjort de forskellige lån i Arbejder og Landbosparekassen og tillige fået lån på 12.000 kr. i Hammel Bank mod Jespersens kaution, hvorfor der blev udstedt skadesløsbrev til denne. Han nægter at være bleven krævet for noget af den omtalte gæld, hvorimod han erkender, at han som i rapporten E omtalt har haft nogen auktionsgæld, hvorfor han har været krævet, men den er nu betalt. Han henviser til at han på centralværkstedet har en indkomst af henimod 2.000 kr. om året, og han vil derfor ikke erkende, at købet af gården har bragt ham i nogen særlig forlegenhed. Han har ved købet af besætningen m.m. forøget dens værdi og anser sig fuldkommen i stand til at klare sine forpligtelser. Han fralægger sig mistanke for, at hans økonomiske forhold skulle have beredt ham vanskeligheder, som han kunne søge at komme i besiddelse af assurance for løsøret. Han forsikrer vedblivende, at han ikke var tilstede på gården, da den brændte og havde ikke været på gården siden den forrige søndag. Han nægter, at han har tilskyndet nogen til at bevirke branden. Han indser, at den må være påsat, og ved ikke andre at rette mistanken mod end den da på gården tjenende pig Elise Kirstine Rasmussen.

Derpå mødte brandlidtes hustru som vel erkendte, at hun efter at der var drukket kaffe var ovre at give grisene og hun erkender ligeledes, at hun fra svinehuset gennem kostalden og roehuset kunne komme ud på marken og derefter til laden, men hun nægter at have været ved laden og sat ild i denne. Hun påstår desuden, at ilden må være kommet indvendig fra.

Da ilden må være påsat da der ikke er fremkommen noget som berettiger til at lede mistanken på fremmede og da der efter hvad, der nu foreligger blandt gårdens folk ikke skønnes at kunne rette mistanke mod andre end komparenten, vil det til sagens videre oplysning være nødvendigt, at hun belægges med personlig arrest.

Thi eragtes.

Brandlidtes hustru Ane Kathrine Hansen bør fængsles

Dekridet oplæst - arrestanten afført - forhøret udsat - Retten hævet.

Nu kom Niels Hansens kone eslv til at kukkelure i arresten, hvor hun havde så travlt med at få tjenestepigen Elise anbragt.

Hammel Ret 17 oktober 1911. Dommeren bemærker, at arrestantinden som under sit ophold i arresten ikke har villet tage føde til sig gentagne gange, er bleven tilset af distriktslægen, som idag har erklæret, at hun enten må indlægges på sygehus eller sendes hjem. Hun er derfor straks foranstaltet indlagt på sygehus. Forhøret udsat - Politiretten hævet.

Hammel Ret 1 november 1911. Der fremlagdes en rapport fra statspolitibetjent Christiansen, arrestanten som igår var udskrevet af sygehus til fængsel, fremstilles fri for bånd og tvang og vedbliver at nægte at hun har påsat ilden eller ved, hvem der har gjort det. Hun nægter også, at have beklaget sig til nogen, at de sad hårdt i det. Det er rigtigt at hendes moder ikke, da ilden opstod, var inde i stuen hos hende, hun opholdt sig i det tilstødende bryggers, hvor hun vaskede kopper af. Hun kan heller ikke nære mistanke til sine forældre, de kunne ikke have nogen fordel af branden, såvidt hun ved havde de assureret for 800 kr. og de havde både gode møbler omend de er gamle og ligeledes gode daglige klæder. De havde assureret hvor de før boede i Viby og såvidt hun ved blev assuran-
cen uden forskel ført over til deres nye bopæel, de flyttede samtidig med komparenten og hendes mand ind i gården. Taxationsmanden fandt at den værdi, hvortil hendes mand ville have assureret for flere genstan-
des vedkommende var for lavt. Hun bemærker at deres svinebesætning blev assureret for 500 kr. og da branden indtraf var svinebesætningen dobbelt så meget værd. Hun mener derfor at de blandt andet på den post har lidt tab på branden. Hun formener også, at de har lidt tab på grund af, at kløverhøet var sat ind i huset, men ikke assureret til en sådan værdi som de havde i øjeblikket.

Arrestantinden afført - Forhøret udsat

Hammel Ret 4 november 1911. Afskriften af de foretagne opgørelser over brandskaderne for Niels Hansen, Kresten Andersen og Elise Rasmussens vedkommende. -Efter tilsigelse mødte brandlidtes svigerfar Kresten Andersen, som formanet til sandhed forklarede, at han, da branden opstod, var gået ind på sit kammer og havde sat sig til at sove. Han blev vækket ved at hans kone og datter råbte og kom ind til ham. Han

blev aldeles bestyrtet ved at høre, at der var ild og gjorde først nogle forgæves forsøg på at finde sine penge, hvad han måtte opgive, da datteren trak ham ud. Han havde ingen anelse om og kan ikke meddele nogen oplysning om, hvorledes ilden er opkommen.

Den tilstedeværende opgørelse blev gennemgået med ham og forsikrer han, at alle de genstande, som er opgivet, var tilstede før branden. - Han var ikke tilstede da branderstatningen for Niels Hansens vedkommende blev gjort op og har ikke blandet sig i forhandlingerne derom.

Derpå mødte brandlidtes sønner Arthur og Jens som påny blev alvorlig formanet til sandhed, men vedbliver de begge at forsikre, at de ikke har nogen del i branden og ikke ved hvorledes den er opstået. De gentager begge, at der brændte eller omkom 3 søer, 7 smågrise, 5 polte og 3 fedesvin. Jens bemærker, at han har hørt sin fader sige efter branden, at han ikke ville have solgt svinebesætningen for 1000 kr. Ingen af dem kan bestemt sige, hvor mange læs hø der er kørt ind. De fralægger sig begge, at have brugt udtalelsen, der gik ud på, at under de og de omstændigheder eller når det og det skete, så fik faderen assuran-
cen, og de nægter ligeledes, at have bebrejdet deres bedstefader, at det var hans skyld, at assuran-
cen var sat ned. De havde heller ikke hørt deres fader eller moder beklage sig over, at de sad hårdt i det.

Arrestanten fremstilles fri for bånd og tvang og blev påny formanet til sandhed, men vedbliver at påstå at hun er uskyldig. Den tilstedeværende opgørelse blev gennemgået med arrestantinden som forsikre, at der ikke mod bedre vidende er opgiver mere som brændte end det de virkelig ejede. Med hensyn til svinene vedbliver hun, at de var betydelig mere værd og der blev også gjort forestilling, at assuran-
cen var for lav, en vurderingsmændene ville ikke høre noget herom, og der blev så tilkendt dem forsikringsbeløbet i erstatning. Hvad hø og halm angår er hun ikke nøjagtig i stand til at opgive, hvor meget, der har været. Hun bemærker endnu, at hendes fader heller ikke var tilstede, da erstatningsbeløbet blev fastsat.

Dommeren bemærker, at arrestantinden øjensynlig lider under opholdet i arresten, og da der ikke er nogen udsigt til, at en forlængelse af arresten

vil bidrage til at skaffe klarhed om ildens opkomst fandt dommeren at kunne løsgive hende. Arrestdekretet derpå hævet og hun demiteres.

Forhøret udsat.

Hammel Ret 6 januar 1912. Dommeren bemærker, at der ikke ved den fortsatte undersøgelse er fremkommet yderligere til oplysning i sagen, hvorfor forhøret i al fald for tiden vil være at slutte.

Sagen sluttet.

Hammel Ret 19 marts 1912. Der fremlagdes skrivelse fra Århus af 16 dennes, hvorefter der ikke vil være videre at foretage i sagen fra det offentlige side. - Forhøret påny sluttet.

Retten hævet

Protokol over Frijsenborg - Faurskov Birk Arrestanters ejede 1882 - 1918 nr. 26, 1911. Elise Kirstine Rasmussen født i Ebeltoft 28 -2.1865. 1 skudsmålsbog, 1 salmebog, 1 håndklæde, 1 stykke lærred, 1 spiseske, 1 pengepung med 4 øre, 1 brystnål, 1 vækkeur, 1 lommeur. Indsat d. 26 - 7.1911 kl. 11 formiddag - løsladt d. 16 -8.1911 kl. 1 eftermiddag.

Modtaget: Elise Rasmussen

Nr.37, 1911 Anne Katrine Hansen født i Skanderborg Ladegårdsskov d.2 -8.1871, 1 taske, 1 pengepung med 27 øre. Indsat 14 -10.1911 - løsladt d. 4 -11.1911.

Modtaget: Anne Katrine Hansen

Brandårsagen blev ikke opklaret. Drengen Jens påstår, at Elise var i roerne, da han gik over til naboen med avisen, men Anne Katrine siger, at Elise stod i bryggersdøren, dengang Jens løb forbi, hvor har Jens været i den mellemliggende tid.

Retten i Hammel, politisager 1913.

123/11 Århus Stiftsamt, Skanderborg d. 19 marts 1913, journal 1912, N 4,32 bedes anført ved fremtidig korrespondance, RS 123/11. Justitsministeriet har under 15 denne måned tilskrevet mig således i anledningen

af Hr. Kammerherrens skrivelse af 6 denne måned, skal man hoslagt fremsende et beløb af 200 kr. der ved den Kongelige Viorske Lands-overretts dom af 27 januar 1913 er tillagt tjenestepige Elise Kirstine Rasmussen af Stautrup i erstatning for uforskyldt varetægtsfængsel. Hvilket tjenestelig meddeler til behagelig efterretning med tilføjende, at beløbet er tilstillet vedkommende gennem herredsfogden i Ning herret - v/ Jensen

Til Birkedommeren i Frijsenborg - Faurskov Birk.

D.16 -3. 1912 tjente Elise Kirstine Rasmussen i Justenborg ved Skanderborg og d. 19 -3.1913 i Stautrup, kolt sogn, Ning herred.

De var begge to arresteret i 22 dage, men for Anne Katrines vedkommende var hun deraf 15 dage på Hammel Sygehus. Elise krævede 500 kr. i erstatning for eforskyldt varetægtsfængsling, medens Anne Katrine forlangte ikke under 1000 kr. de fik hver 200 kr. efter sigende købte Elise en ny cykel for pengene.

Beretning om snedkermester Anders Peter Sørensen

fortalt af: Annelise og Marno Vadstrup, Egevej 8, Hammel

Anders Peter Sørensen er født den 1.4.1842 i Lemming by, Harlev sogn ved Århus. Han er søn af Ane Kirstine Jensen Bonde og husmand og Indsidder Søren Jensen Ditlevsen i Lemming by. Anders Peter er døbt i Harlev kirke i 1842 og hans faster Ane Marie Ditlevsen er gudmor og tjener i Lemming by. Faddere er væver Rasmus Nielsens kone i Harlev, væver Søren Nielsen, Harlev by, Christian Rasmussen, Indsidder i Harlev by og Laust Ditlevsen, gårdmand i Lemming by. Den sidste er nok Anders Peters farbror.

Folketællingslisten for Lemming by i 1845, står følgende: Husmand og Indsidder Søren Jensen Ditlevsen, 34 år, født 1811, Lemming by og sogn. Ane Kirstine Marie Jensen Bonde, 39 år, født 1806 i Harlev by og sogn. Jens Sørensen, 5 år, født 28.3.1840 i Lemming by og sogn og Anders Peter Sørensen, 3 år, født 1.4.1842 i Lemming by og sogn. Ved næste folketælling i 1850, findes de ikke mere i sognet og der står ikke som der plejer, hvor de er flyttet hen, og derfor kan vi slet ikke finde dem mere, til trods for at vi har søgt i Harlev Lokalarkiv og senere i Viby, hvor lederen var meget afvisende overfor os, og ville slet ikke hjælpe, for det havde han ikke tid til, og vi tilbød selv at komme og søge, men det måtte vi ikke. Vi var godt nok blevet advaret fra Harlev Lokalarkiv, at han var meget vanskelig. Vi opgav det og gik videre med det vi vidste om Anders Peter Sørensen, som var blevet fortalt af min kones far, inden han døde i 1974, og da var vi slet ikke begyndt at forske i slægten.

Anders Peter Sørensen havde kun fortalt sine børn, at han var født i Lemming ved Harlev og intet andet. Vi tror, hans forældre og bror Jens døde, da han var barn, for han har aldrig omtalt dem og de har aldrig set nogen af dem i deres hjem i Farre. Han har fortalt, at han blev udlært som snedker og havde fået svendebrev, som han var meget stolt af. Vi

tror, han har mistet sine forældre og bror, måske af tuberkulose, som på den tid var meget slem. Han er nok kommet på børnehjem og derfra i lære, men vi ved ikke noget om hans barndom, da han aldrig talte om det, er vi blevet fortalt.

Men vi vidste, at han havde haft sit liv i Farre fra 1871, for der er hans ældste datter født, og med det, gik på Lokalhistorisk Arkiv i Hammel og fandt Anders Peter Sørensen ved Folketællingen 1870, hvor han boede i Farre by sammen med Jens Karl Kristensen, der også var snedker og fra Harlev sogn. Vi ved, de to havde været på valsen sammen nede i Europa, fra 1862 til 1864, for det har et af hans børnebørn fortalt os. Man kunne kun blive Naver, hvis man havde et svendebrev og det havde han set, som dreng i ca. 1910 og da havde han også sit Naverbrev, men en sønnedatter, der var med til at rydde op i hans anden kones hjem, smed alt ud, så de er desværre gået til begge dele.

Det er blevet fortalt os, at Anders Peter Sørensen og hans kammerat, Jens Karl Kristensen, var over det meste af deres tur rundt i hele Europa og Anders Peter fortalte, at de lærte meget dernede. Mange ting havde de aldrig set i Danmark. De gik fra sted til sted og når de viste deres Naverbrev, fik de altid arbejde og var der så et stykke tid og drog så videre for at se og opleve noget. De lærte billedskæreri og trædrejning, noget de ikke kunne, men som Anders Peter senere fik meget brug for, da han, som ældre lavede skabe til Karlene og kommoder til pigerne og meget andet. Han kunne også lave saltkar, selvom han ikke var bødker. Alt det lærte han på turen rundt i Europa, og særlig tyskerne var dygtige snedkere, har han fortalt.

Da Anders Peter Sørensen var på vej hjem fra Tyskland sammen med Jens Karl Kristensen, har de nok hørt, at der var arbejde at få på Frijsenborg slot, som var under ombygning fra 1863 til 1868. Vi ved ikke med sikkerhed, om de har arbejdet der, men vi ved, at hans børnebørn altid skulle med ham op at se slottet, når de kom på ferie hos ham fra Lolland-Falster. Så viste han dem også Malerkrogen, hvor arbejderne boede under ombygningen. I dag er de børnebørn over 90 år og de kan ikke huske, om han har arbejdet på slottet, men med det kendskab, han havde til det hele og lysten til at vise børnebørnene det, så tror vi, han arbejdede der, fra han kom hjem fra Tyskland og til han bosatte sig i Farre. Bør

nene var godt trætte af sådan en lang tur fra Farre op omkring Frijsenborg og ned over Hammel hjem. Det var en tur på ca. 14 km. og de små ben kunne godt blive trætte, men for Anders Peter var det kun en lille tur, for han var vant til at gå meget, men mere om det senere.

Vi har søgt i Folketællingslister i Hammel, om han var på i den periode, men det var han ikke, for de arbejdere, der byggede om, var ikke registreret nogen steder. Det var kun de sidste og det var malerne, der i 1870 blev talt med, for selvom de var færdige, ville de ikke flytte, men greven ville have dem væk og brød barakkerne ned og så måtte de rejse. Det er derfor stedet i skoven hedder Malerkrogen i dag og det er lige ved Præstens bøg, som er den første bøg, der springer ud i Frijsenborgskoven. Nogle af de håndværkere, der var med, byggede huse i Hammel, og det er Skolegade og Sørregade, samt Kobberstræde, som var en gade, der lå, hvor den gamle brugs var og hvor Marsk Stig kro ligger i dag. Hele gaden brændte og blev ikke genopført.

Anders Peter og Jens Karl slog sig ned i Farre, hvor der var arbejde nok, for på den tid var man ved at flytte gårdene ud på markerne og efter, hvad vi er blevet fortalt af Anders Peters barnebarn, Niels i Bjørnkær, så havde de to bygget mange af de gårde, der stadig ligger omkring Farre. Han fortalte, at de havde så meget at lave, så de næsten aldrig var hjemme.

Ander Peter blev gode venner med en pige fra Farre. Hun tjente hos sin morbror, Christian Christensen Dein. I 1905 tog de navnet Dein. Morbroderen var ikke meget for det bekendtskab, for han syntes, at denne pæne pige godt kunne gøre et bedre parti, end en sølle snedker. Bekendtskabet fik følger og de måtte gifte sig og det blev de den 30.9 1871 i Sporup kirke, i hvis kirkebog står Kirsten Jensen, 23 år, og Anders Peter Sørensen, 29 1/2 år. Kirsten var datter af Kirsten Marie Christensdatter Dein og tjenestekarl Jens Simonsen fra Hummelure ved Skjoldlev. Hun var født udenfor ægteskab og opfostret hos sin moster og kom senere til sin morbror. Det er os en gåde, hvorfor Kirstens forældre ikke blev gift, for Kirsten får da hans efternavn og derfor havde vi noget besvær med at finde hendes rødder, indtil vi så en gammel dåbsattest, så lykkedes det.

Kirsten og Ander Peter købte en gammel bindingsværksejendom på 4 1/2 td. land på Farre Mark. Den blev kaldt "Bredholt", og der startede

deres tilværelse. Ejendommen er meget forsømt og var dårligt bygget, men Anders Peter fik snart gjort noget ved den og de fik et dejligt hjem med et par køer og en lille hest. Det var Kirsten, der tog sig mest af det derhjemme, for Anders Peter arbejdede ude fra tidlig morgen til sen aften. Men Kirsten var dygtig til alt og vi kan da glæde os over, at deres børn har sagt, de havde et godt og trygt hjem, men de var altid meget fattige, for deres far havde besvær med at få penge for sit arbejde, især hos bønderne.

Kirsten og Ander Peter fik fra 1871 til 1890 11 børn, 4 sønner og 6 døtre, men mistede en datter i 1887 på ni år, hun hed Ane Elisabeth. Hun tjente hos Ander Jensen Byriel i Lyngby og blev stukket af en tjørn i sit ene knæ og der gik betændelse i det, og skulle dagen før hun døde, have været til læge i Hammel, men det blev udsat en dag og om morgenen fandt de hende død i sengen. Alle deres børn var tidlig ude at tjene og man kan i dag slet ikke forstå hvorfor, men de var jo fattige. Bønderne var jo parat til at få billig arbejdskraft og hjemmet havde en mund mindre at mætte. Det er det, man kalder de gode, gamle dage. Vi ville være kede af, hvis vi skulle sende vores børn ud at tjene fra de er 6 år, som Kirsten og Ander Peter måtte gøre. I dag begynder de i børnehaveklasse i den alder og jeg tror ingen ville ønske "de gode, gamle dage" tilbage. Nogle havde det måske godt nok, men der var også nogle, der blev behandlet ringere end dyrene, sagde min svigerfar, der var ude som 6-årig, men han havde det godt hos Pedersen, den gård ved købmand Friis. Han var der til han blev 16 år.

Anders Peter lavede selv en kiste til sin lille datter, som blev begravet på Sporup kirkegård. Selv om de havde mange børn, var det en stor sorg for dem. Den 13.2 1890 Født Kirsten sit 11. barn, en pige, men Kirsten døde lige efter fødslen og pigen var også svag og Ander Peter døbte selv sin datter, Ellen Marie. Der var to nabokoner som vidner og lige efter døde den lille pige. Det var en frygtelig tragedie for Anders Peter og hans børn, at deres kære mor var død. Hun havde født 10 børn uden besvær, så det var ikke til at forstå, det der var sket. Anders Peter har fortalt, at det var det sværeste i hans liv, da han om natten stod og lavede kisten til Kirsten. Han kunne ikke sove, og derfor kunne han ligeså godt lave kisten, for hun skulle i en kiste, han selv havde lavet.

Den lille Ellen Marie blev lagt ned i sin mors arme og de to blev begravet på Sporup kirkegård ved siden af den lille Ane Elisabeth. Der var ikke råd til nogen gravsten og det kom der først i 1930, da Ander Peter døde. Da satte en datter, der var sygeplejeske, den gravsten som stadig kan ses på Sporup kirkegård. Gravstedet var ud for kvindeindgangen til kirken mod nord.

Deres ældste datter, der var 19 år, kom hjem og passede hjemmet for sin far. Hun tjente inde i Farre by. Hun tog sig kærligt af de søskende, der var hjemme og dem, der tjente ude, når de kom hjem. De skulle jo hjemad, når de skulle i Farre Hedeskole fra deres pladser, og så var de lige en tur hjemme hos Ane og få en mad i hånden og det var dejligt, har de fortalt. Man havde jo kun fri hveranden søndag eftermiddag og skulle være tilbage og malke om aftenen. Ja, gode tider, jeg vil sige, at man udnyttede fattige folks børn på det groveste. Man kan da i dag glæde sig over, at alt er meget bedre og at der ikke er nogen, der udnytter andre.

Trods tabet af sin kone og børnenes mor, måtte Ander Peter arbejde videre og det var slet ikke hans natur at falde helt sammen, for han havde jo alle sine børn at leve for. Han var indstillet på at leve sit videre alene, for han havde jo Ane hjemme og hun var dygtig, som sin mor og ordnede alt, mens faderen var ude at arbejde og hendes søskende var meget glad for hende.

1893 kom møller Rasmus Didriksen. Farre Mølle ud til Anders Peter og tilbød sin datter Rebekka, som kone for Anders Peter. Det var noget, man gjorde på den tid, for Rebekka havde fået en datter uden at blive gift og nu syntes mølleren, at det kunne være godt for hende at blive gift. Datteren var 9 år og hed Kristiane Nielsine Rasmussen.

Der blev aftalt ægteskab og de blev gift den 24.10.1893 i Sporup kirke og efter brylluppet flyttede Rebekka ud på "Bredholt" med sin datter Kristiane. Men Ane syntes ikke rigtig om sin fars handling og hun rejste i vrede til København for at tjene og blev senere gift. Hendes yngre søstre fulgte senere efter og det siges, at de aldrig tilgav deres far, men de sendte da deres børn over til Rebekka og Ander Peter på ferie, så helt galt har det da ikke været.

Det var ikke let for Rebekka at komme til "Bredholt", for hun var slet ikke vant til dyr, og dem havde de jo, men hun ville ikke tage sig af dem, så det gav mere arbejde til Anders Peter, inden han tog på arbejde om morgenen og igen om aftenen, når han kom hjem. Der var jo ingen store børn hjemme, for de var jo ude at tjene. Den eneste, der var hjemme, var Kristiane og hun var ligeså bange for dyr, som sin mor. Kristiane kom ikke ud at tjene, før hus var konfirmeret og da kom hun ind til bedsteforældrene på Møllen.

Rebekka og Anders Peter fik året efter brylluppet deres første barn sammen og det var en pige, der blev døbt Rasmine Kristine Sørensen. Rebekka er da 34 år og Anders Peter er 52 år. Rebekka er født den 12.10.1860 i Egå sogn ved Århus, hvor forældrene kom fra, inden de købte møllen i Farre. De fik en pige mere i 1896, men hun døde en måned efter. Så fik de en søn i 1898, han døde ligeledes en måned efter og de to blev begravet på Sporup kirkegård i Familiegravstedet. I 1899 fik de endnu en pige og hun blev døbt Kristine Rasmine, lige det modsatte af sin søsters navn. Så fik de ikke flere børn, men så var Anders Peter også far til 15 børn ialt.

Fra 1892 har Anders Peter sin søn Kristen Peter hjemme i lære som snedker, han er hans 3. barn og i 1894 kommer den to år ældre søn hjem og kommer i lære. De to udlærer han og Kristen Peter bliver kæreste med stedsøsteren Kristiane og det er galt, for man må ikke gifte sig med en stedsøster, når forældrene avler børn sammen. Kristiane bliver af sin bedstefar sendt til USA, til en bror derovre, for at glemme Kristen Peter. Men hun bliver ikke behandlet godt derovre og hus skriver hjem til Kristen Peter og han rejser over til hende og de gifter sig derovre og arbejder nogle år. Kristiane bliver syg og de kommer hjem i 1909 med en datter og hun venter sig og føder en søn.

Den ældste søn, Søren Peter, køber jord i Bjørnkær ved Lading og bygger en ejendom på 10 td. land, og det er Anders Peter, der hjælper Søren Peter med at bygge den. Han gik fra Farre til Bjørnkær hver dag, for han lærte aldrig at cykle, for han ville hellere gå. Søren Peter gik ud som snedker og hans kone passede landbruget derhjemme. De var utrolig flittige begge to. De fik kun en søn, Niels Balle Sørensen, som vi har

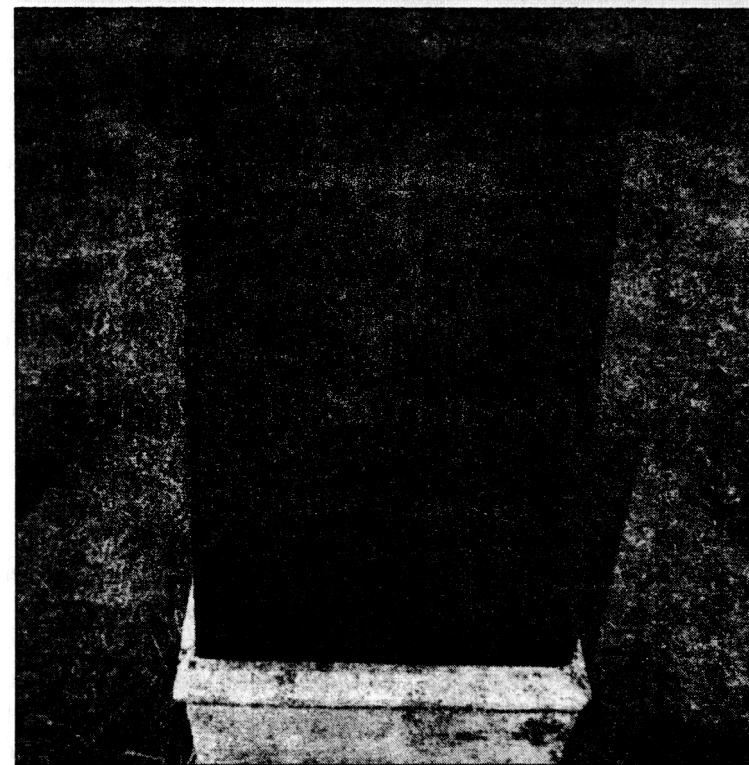
fået mange oplysninger af, inden han døde i 1986, ellers havde vi ikke vidst ret meget om min kones farfar, for alle de gamle er borte nu.

Anders Peter og sønnen Søren Peter hjalp hinanden meget med at bygge og de har bygget den gård ved Sabro kro, der hedder "Tvillinggården" og mange huse i Sabro og Farre og de byggede også en ejendom til Kristen Peter, da han kom fra USA i 1909.

I 1915 fik Søren Peter en rygskade og han sad i rullestol i 21 år, mens hans gamle far måtte hjælpe til i hans snedkerforretning og Niels har fortalt, at hans farfar kom til dem kl. 05.00 om morgenen, gående med sin rygsæk med saven bundet på. En ret pæn morgentur for en mand på 73 år og så gik han hjem til Farre hver aften, så han skal ikke have skyld for at være doven. Min svigerfar lignede ham meget. De kendte kun til en ting, og det var at arbejde.

Anders Peters yngste datter af første ægteskab, kom på Lading Møllegård at tjene; hun lærte en murersvend, Peter Jensen Tøpholm, at kende og tog med ham, imod sin fars vilje, til USA. De blev gift derovre og fik 2 sønner og da hun fik sit 3. barn, døde både hun og barnet. Det var hårdt for Anders Peter og han tilgav aldrig hendes mands familie, har vi fået at vide. Den næste af hans børn, der drog ud, var min kones far, som hed Anders Peter, som sin far. Han sejlede først til USA og byggede skyskrabere og senere til Argentina. Han var væk i 11 år; derefter slog han sig ned i Rødding ved Viborg, hvor hans yngre bror var præstegårdsforpagter. Han byggede selv en ejendom og senere, da han blev gift, købte han sin svigerfars ejendom. Ander Peter var ked af, at 3 af hans børn rejste ud, men de fik noget nyt med hjem, de kunne fortælle ham, der selv havde oplevet så meget på sin tur rundt i Europa. Men at hans smukke datter, Nielsine, aldrig kom hjem, glemte han aldrig.

Da han i 1902 blev 60 år, blev alle hans børn fotograferet hos Kirkegård i Hammel og vi kan med stolthed sige, at han havde nogle smukke børn. Kirkegård var ham, der startede Hammel biograf. Da Anders Peter var 81 år i 1923, var det tiden at lægge op efter mange års arbejde og han solgte "Bredholt" til Jens Gammelgård Nielsens far og den blev brudt ned og jorden lagt under hans gård. Rebekka og Anders Peter flyttede i en lejlighed i den nedlagte Anbæk kro, men han holdt ikke op med at

arbejde, for det kunne han slet ikke. Han gik ud og lavede småreparationer på egnen og han lavede karlekammerskabe, kommoder og kælke til børn og meget andet, i sit lille træskur bagved kroen. En dame, jeg har talt med, har fortalt mig, at hun fik lavet en kommode hos ham i 1924, da hun tjente på Videmark mejeri i Anbæk, den kostede 20,-, og den var fin, med udskæringer, som han selv havde lavet og lært i Tyskland. Da fik jeg også at vide, at man kaldte ham "Peter Snedkeren" og det navn havde de altid brugt til Ham. Vi har senere fået det bekræftet hos Lauge Nielsen, som har fortalt os, at han tit kom og lavede noget i hans hjem, og ham og Rebekka kom om aftenen og fik kaffe, da de boede i Anbæk. Han fortalte også om sine børn i USA og, at han glædede sig til sønnen kom hjem, det var min kones far.

Vi har et brev, som han skrev til sin datter i København og han skriver, at han lige har været gående til Vejerslev i går for at besøge nogle bekendte og i dag skal jeg til begravelse med Kammer i Røgen, skriver han. En tur fra Anbæk til Vejerslev er vel 22 km. frem og tilbage. Han gik også flere gange op til sine sønner i Rødding ved Viborg og der er 57 km. fra Hammel, men der overnattede han, inden han gik hjem igen. Efter et brev, han har skrevet, var han gående derop i 1927 og året før havde hans søn, Ejnar, købt en stor gård og bygget nyt stuehus og det ville han op at se. Han har da været 85 år, så vi syntes det var flot gjort. Han må jo have elsket at gå, for der gik da rutebiler på den tid.

Vi har heller ikke hørt . om han nogensinde var syg, trods det, at han alle sine dage, har arbejdet hårdt, og han havde alle sine ti fingre, hvilket er meget sjældent for en snedker. De fleste af hans børn blev også over 80 år og havde ingen sygdomme i deres liv.

Anders Peter døde den 1.6 1930 i sit hjem i Anbæk, uden at have været syg. Han var mæt af dage og havde ikke mere lyst til at arbejde på sit værksted, og så var livet ikke værd at leve. En stærk mand sagde farvel til et langt liv, med mange gode oplevelser, med glæder, men blev ikke forskånet for store sorger, men han rejste sig igen og levede videre for dem, der var tilbage. Når man nu har samlet oplysninger om denne mand, kan man ikke lade være med at beundre ham, for han har været helt enestående og den type mænd vil ikke fremkomme i vores tid, for det er vi alt for sarte til i dag. Det var den tid, hvor man stred for føden til sin familie, og selvom han arbejdede 12 timer dagligt, formåede han ikke at kunne skaffe maden til sine mange børn, men måtte sende dem ud at tjene som 6-årige og jeg er sikker på, at det gjorde ham ondt, for han vidste, hvad de blev sendt ud til og hvad de blev regnet for. Men han havde ingen anden udvej på den tid og det var synd for både ham og hans børn, så ønsk aldrig "de gode gamle dage" tilbage, og glæde os over, at der er andre betingelser for vores børn i dag.

Anders Peter sørensen blev begravet Grundlovsdag i 1930 på Sporup kirkegård ved sin kære Kirsten og de 3 børn, han havde mistet. Mange var mødt op for at sige farvel til den flittige mand, der på sin egen måde havde lavet meget for mange mennesker. Han var en venlig mand, har vi hørt, men han kunne også blive meget gal, når han blev uretfærdigt behand

let. Han elskede sine børn og skrev mange breve til dem, og vi kan se, at den kunst har han også lært, for han skrev meget pænt.

En datter, Kirsten Marie, der var afdelingssygeplejerske på Rigshospitalet, satte en gravsten på graven efter sin fars død. På denne står der: Snedker Anders Peter Sørensens familiegravsted. Hun betalte også for vedligeholdelse af gravstedet til sin død i 1964, hvor det så blev sløjfet af den yngste søn, Ejnar. Der havde aldrig været en sten på graven, før Kirsten Marie satte den på. Der har nok aldrig været råd til det, for der var jo så meget andet at bruge pengene til.

Rebekka flyttede efter Anders Peters død til Hammel, en kort tid, men flyttede så til Århus, hvor hendes børn, Kristiane og Kristen, boede. Hun døde i 1953, 93 år gammel. Hun blev begravet på Nordre kirkegård i Århus og der kom Kristiane og Kristen i samme gravsted.

Det er, hvad vi ved om Anders Peter Sørensen i korte træk og han er nok den i slægten, der har set og oplevet mest i sit liv. Vi syntes, han har været en farverig person, som man godt kan beundre for hans flid og dygtighed.

Anna Elisabeth og Marno Vadstrup 1999

Landboforeningens 100 års jubilæumsskrift

Af Niels Peter Nielsen, Farre

Arkivet har fra Ester og Peter Høg, Skanderborg, modtaget Frijsenborg og Fauerskov Birks Landboforenings 100 års Jubilæumsskrift.

Bogen giver et godt billede af bøndernes arbejde fra tiden som fæster og overgangen til selvejere, tiden derefter og selvfølgelig etableringen af landboforeningen.

Frijsenborgs størrelse i 1848 var et areal på 8 kvadratmil, omregnet i kvadratkilometer: var det 448 - i ha. 44800. dog blev kun en meget lille del dyrket. Der hørte desuden 42 kirker til grevskabet.

Der er tabeller over udbytte og korn, der kan man se hvad udbytterne i forsøg var, i de gode gamle dage, i Århus og Skanderborg amter - det er således:

Foldudbyttet i Aarhus Amt (Aarhus og Skanderborg Amtsraads-kredse):

hkg pr. ha.:	1895/99	1929/33	1934	1935	1936	1937
Hvede	27,7	28,4	29,9	30,4	23,1	28,3
Rug	15,5	16,4	16,1	18,2	13,8	17,8
Byg	17,1	29,0	27,6	32,2	20,9	28,7
Havre	16,2	27,5	25,4	29,4	19,4	26,9
Blandsæd	17,4	25,3	23,7	26,0	17,1	23,1
Runkelroer	479	629	536	667	621	620
Kaalroer	495	637	627	591	671	598

I dag er foldudbytterne f.eks. i hvede 60 - 100 hkg/ha. og byg 40 - 70 hkg/ha.

Avlsarbejdet.

Avlsarbejdet startede omkring 1848, med et dyreskue ved Tinghuset i Hammel, hvorefter man udtog de bedste dyr til videre avl. Det var kun heste og kreaturer.

Præmierne var penge, for at få folk til at møde med deres dyr, og for at stimulere interessen for avlsarbejdet. Fra ca. 1875 begyndte man også med svinene.

Køernes mælkeydelser var som følger:

1861 ca.	1000 kg Mælk, ca. 31 kg Smør pr ko
1893 ca.	2000 kg Mælk, ca. 74 kg Smør pr ko
1914 ca.	2750 kg Mælk, ca. 109 kg Smør pr ko
1928 ca.	3100 kg Mælk, ca. 130 kg Smør pr ko

Kontrolforeningerne i 1936-37, i Gennemsnit pr. Ko 3727 kg Mælk, 3,93 pct. Fedt og 164 kg Smør.

I dag er ydelsen omkring 9000 Kg pr ko. Dog skal tilføjes, at Køernes vægt gennem tiden er fordoblet.

Der er desuden beretninger i bogen, om enkeltpersoner. Der skrevet om bestyrelsesmedlemmer gennem tiden, om bøder og husmænd som har gjort sig særligt bemærkede.

Bogen kan ses i vort arkiv.

Terkel Dein og hans slægt

af Jens Mandrup Frandsen, Viborg.

Den 14. oktober 1794 blev Terkel Nielsen kaldet til Sognedegn for Røgen-Sporup menigheder. I hans kaldsbrev, der findes i Århus Bispearkivs Kaldsbrevsprotokol 1777-1796, hvilken der findes kopi af i Lokalhistorisk Arkiv, står følgende: kalder og beskikker hæderlig og velagte Terkel Nielsen, som i 11 år haver været skoleholder - de sidste 5 år i Grølsted - til at være herefter Sognedegn for bemelte Røgen og Sporup menigheder, samt skoleholder i Røgen, hvortil han ved overhørelse er fundet duelig og bekvem.

Terkel Nielsen er født 18. september 1746 i Skorup som søn af gårdfæster Niels Terkelsen, der var født i 1701, og hustru Anne Christensdatter. Hans farfar Terkel Nielsen fra Dallerup blev 1698 gift med Else Lasdatter i Skorup og blev fæstebonde der. Han var født i Dallerup Annexgård 1660 og døde i Skorup 1739, 79 år gammel. Hans far igen var Annexgårdmand Niels Johansen, Dallerup Annexgård, nævnt omkring 1660.

Terkel Nielse Dein blev gift ca. 1768 med Ellen Christensdatter, født ca. 1751 og død i Røgen 2. februar 1815, 64 år gammel, mens Terkel Nielsen Dein først døde 28. maj 1832 i Røgen, 86 år gammel.

De fik 7 børn

- Niels, født 3.9 1769
2. Marie, født 15.2 1772
3. Ane Nyemøller, født 25.6 1775
4. Karen, født 25.3 1779
5. Chresten Dein, født 20.10 1782
6. Terkel Terkelsen, født 1.10 1787
7. Ellen Marie, født 2.12 1792

Det var sønnen Terkel Terkelsen, der overtog faderens degneembede i Røgen. Ifølge Århus Bispearkivs Kaldsbrevsprotokol, blev Terkel Terkel

Terkel Dein og hans slægt

sen ordineret til kirkesanger for Røgen-Sporup menigheder og skolelærer i Røgen 27.11 1812. Kopi af hans kaldsbrev findes i Lokalhistorisk Arkiv. Terkel Terkelsen blev gift den 15.3 1816 i Røgen kirke med Inger Marie Thøgersdatter.

Terkel Terlelsen døde 11. januar 1837, som kirkesanger og skolelærer i Røgen. Blandt hans børn var Thøger Terlelsen, født 15.7 1823 i Røgen. Han blev gift med Karen Nicolaisdatter, der var født 17.11 1817 i Vedskov. Hendes forældre, Nicolai Sørensen fra Søbyvad Storgård og Karen Pedersdatter fra Vedskov, skulle have været gift i 1817, men Nicolai Sørensen meldte pludselig fra, efter at der var lyst for dem i kirken. Men i december 1822, fik pigens far et solidt tag i Nicolai, og så måtte den stakkels mand traske op til alteret i Skannerup kirke den 21.12 1822 og blive viet til Karen Pedersdatter. Om den 5-årige Karen var med til sine forældres bryllup, står der intet om.

Thøger Therkelsen købte ejendommen Troldbjerre på Skannerup Mark, hvis jord gik helt ned til Gjern å og blev derefter kaldt Troldbjerre-Thøger. De havde 2 sønner, Therkel Thøgersen, født 25.2 1851 og Nicolai Thøgersen, født 28.6 1857 i Troldbjerre. Karen Nicolaisdatter døde 19.2 1875 i Troldbjerre, og Thøger Therkelsen den 22.1 1884 samme sted.

Sønnen Therkel Thøgersen blev snedker og boede i Skannerup. Han var gift 2 gange. Første gang med Birthe Jensen og anden gang med Karen Mickelsen. Therkel Thøgersen dør 29.11 1940, 89 år gammel.

Den anden søn, Nicolai Thøgersen overtog Troldbjerre. Han var gift med Ane Sørensen, født 18.1 1857 i Horn, datter af gårdmand Søren Jensen Kusk. Ane dør den 12.5 1919 og Nicolai den 3.10 1924.

De havde 1 søn, Thøger, samt 8 døtre: Karen, Laura, Marie, Ane, Jensine, Maren, Dorteia og Astrid.

Døtrene kom alle til at tjene på Oustruplund og siden hos Marius Byriel i Lyngby.

Datteren Marie blev gift i Røgen kirke 1.8 1918 med Niels Peter Pedersen, der blev skolelærer i Give. Deres søn, Nicolai blev skoleinspektør i

Horsens. Datteren, Ane Kirstine, blev gift 23.11 1918 Viggo Thorvald Nielsen og de overtog Troldbjerre.

Deres 3 børn Marie, Anker og Karl er stadig levende. (det var Ane Nielsen, der tog imod mig, da jeg blev født. Jeg har senere spurgt hende, og hun sagde, at hun ikke var særlig begejstret ved situationen, at være alene ved nattetide med en fødende kone og 2 små piger, for min far var kørt efter madammen, men jeg var altså arriveret, inden jordemoderen kom. Men eftersom jeg stadigvæk er - still going strong - så er det min fulde overbevisning, at Ane Nielsen er sluppet godt nok fra at agere jordemoder.)

Datteren Dorthea Katrine blev gift 18.3 1923 i Skannerup kirke med Thorvald Thybo Christensen og de kom til at bo i Røgen Enge, hvor deres 3 børn Nicolai, Helga og Anker er født. Om Dorthea Katrine Thybo: (" Se livet på landet" side 61-69 af Arne Gammelgård).

Terkel Nielsen Deins søn, Christen Therkelsen Dein, født 20.10 1782, blev gift 14.7 1810 i Sporup kirke med enken, Anne Sørensdatter fra Farre. Christen Dein blev derved gårdmand i Farre. Deres søn, Christian Christensen Dein, blev født 15.12 1826 i Farre. Han blev viet i Sporup kirke 7.7 1854 til Elisabeth Pedersen af Farre. Elisabeth Pedersen var født på Kraruplund 14.7 1831, datter af Peder Laursen (Hougård) og Anne Margrethe Mortensdatter.

Peder Laursen (Hougård) Døde på Kraruplund 7.11 1863. Han var født 1788, søn af Gårdmand og sognefoged Laurs Christensen. Han boede først på Røddikgård og senere på Kraruplund. (Se Årsskrift 1997, side 66).

Christian Christensen Dein blev engvandingsmester. Han boede først i Klintrup og siden i Farre, hvor han også var gårdmand. Deres 2 sønner var Christen Dein Christiansen, født 8.6 1855 i Klintrup og Poul Gam Carl Dein, født 31.3 1862 i Farre. Christen Dein Christiansen blev købmand i Farre. Han blev gift i Sporup kirke 24.9 1880 med Johanne Thomsen fra Løvskovslund. (Se Årsskrift 1991, side 23).

Broderen Poul Gam Dein blev også købmand i Farre efter Christen Dein. Han blev gift med Johanne Thomsens søster, Ane Johanne Thomsen fra

Løvskovslund. En bror til de 2 søstre var Søren Skjødt Thomsen, der ejede Røddikgård. Hans sønne datter, Ruth Pedersen, skrev en artikel til årsskriftet 1995. (Jeg kan endnu huske Ruth som lille pige).

Chresten Dein og Hustru købte Oustruplund i 1896 af Kreditforeningen, og i Over 100 år, har Oustruplund nu været i Slægtens eje. Johanne og Christen havde børnene, Johan Dein, født 14.6 1881 og Elisabeth Dein, født 30.5 1886. Elisabeth Dein blev gift den 24.6 1909 i Røgen kirke med gårdejer Marius Byriel, Lyngby, og Johan Dein blev gift 8.10 1909 samme sted med Bodil Marie Jensen fra Røgen.

Johan og Bodil overtog Oustruplund. De havde 2 døtre, Lise og Hanne. Hanne og hendes mand Anders Ladegård overtog Oustruplund efter Johan og Bodil Dein, der byggede et hus i Røgen. Dette kaldte de Østtorp, efter Oustrups gamle navn. (Se Århus Stifts Årbog 1938.) (Som ung kontrolassistent, kom jeg på Oustruplund. Det første halve år boede Bodil og Johan Dein der stadig. På gården havde de 1 fodermester, 2-3 karle og 1 tjenestepige. Anders Ladegård havde den højstydende besætning. For kontrolåret 1944-45 22,3 årskøer. 4.363 kg. mælk, 3,97 % fedt. og 194 kg. smør. Den højstydende ko nr. 21. gav 7.808 kg. mælk, 3,42 % fedt, 300 kg. smør. Jeg var meget glad for at komme på Oustruplund.)

Hanne og Ander Ladegård fik 2 børn, 1 søn og 1 datter. Sønnen Johan Dein Ladegård blev cand. jur. og sagfører, datteren, Solveig, er hospitalslaborant.

Terkel Nielsen Deins datter, Karen Terkelsdatter, født 25.3 1779, blev gift i Røgen kirke 4.11 1809 med gårdmand Søren Jensen i Farre. født 1777. De fik følgende børn, alle født i Farre:

	Else Marie født 20.2 1811
2.	Margtethe, født 8.7 1814
3.	Terkel, født 25.1 1818
4.	Ellen, født 24.6 1820
5.	Jens, født 14.6 1822

Gårdmand Søren Jensen døde 12.6 1838 i Farre, 61 år gammel. 2 af børnene kom til at bo i Skjærring, nemlig Else Marie og Jens. Sønnen

Terkel Sørensen, født 25.1 1818 blev gift den 22.10 1842 i Sporup kirke med Ane Marie Mikkelsdatter, født 1818. De havde følgende børn:

	Søren Terkelsen, født 11.5 1843
2.	Karen Marie, født 1845, død 1870
3.	Mikkel Terkelsen, 13.7 1855
4.	Petrine Terkelsen, født 16.1 1848
5.	Ane Margrethe, født 1849, død 1858
6.	... Ane Marie Terkelsen, født 12.7 1852

Terkel Sørensen var gårdejer i Farre, men døde 25.12 1854 og hans enke Ane Marie Mikkelsdatter døde 15.8 1858.

Datteren Petrine Terkelsen blev viet i sporup kirke 8.11 1871 til gårdejer i Farre, Niels Pedersen, 36 år. og i dette ægteskab fødes sønnen Peder Rasmus Niels Pedersen den 17.2 1873 i Farre.. men den 4.10 1874 dør faderen. kun 37 3 4 år gammel. Enken Petrine Terkelsen blev derefter gift 2. gang. den 24.10 1876 med Jens Knudsen Jørgensen. 30 1/4 år gammel. I dette ægteskab fødes datteren Terkelline den 31.8 1877, men hun dør 16.6 1878. Den 9.11 1880 dør Petrine Terkelsen. 33 år gammel, hvorefter Jens Knudsen Jørgensen gifter sig igen 21.3 1882.

Ifølge Sporup Kirkebog 1888: død 7. juni. begravet 14. juni. Peder Rasmus Niels Pedersen som ugift. Gårdmand Jens Knudsen Jørgensens stedsøn på Farre Mark- søn af afdøde gårdmand Niels Pederden. Farre, 14 år gammel. død af brandsår efter 3 dages forløb.

Ifølge Hammel Politiprotokol 1886-1897, dateret 6.6 1888: Ildebrand i Farre natten mellem 5. og 6. juni 1888. Jens Knudsen Jørgensens 4-længede gård nedbrændt.

J.K Jørgensen var overbevist om, at de alle kom ud, skønt hans kone og stedsøn Peder Rasmus Niels Pedersen var aldeles forstyrrede og næsten ikke til at få ud af vinduet, da stedsønnen ville redde sine bøger. Stedfaderen så da, at drengen var ilde tilredt og en læge blev straks hentet, men hans liv stod ikke til at redde.

Der indebrændte 4 heste, 1 føl, 14 køer, 2 tyre, 3 kvier, 2 kalve, 4 grise-polte og fjerkræ. Gården var beliggende ved vejen fra Farre by til Farre Hede.- Ilden blev opdaget af 5 unge mennesker, der kom fra skovfest.

Terkel Nielsen Deins datter Ane Nymøller Terkelsdatter, født 25.6 1775, blev 20.6 1806 gift i Røgen kirke med skoleholder Hans Nielse Thybo af Skorup, født ca. 1763 og død i Århus Domsogn 1845, 82 år gammel. Deres søn, Therkild Hansen Thybo, blev født 14.10 1810 i Skorup. Han blev vognmand i Skanderborg. I 1841 blev han gift i Fruering med Caroline Pederdatter, født 1824 i Gesing, datter af gårdbestyrer Peder Peder-sen og hustru Maren Jensdatter. Vognmand Therkild Hansen Thybo og hustru fik bl. a. datteren Maren Therkidsen Thybo, født 19.5 1842 i Skanderborg.

Hun blev gift i Søvind kirke 16.5 1868 med skrædder Jens Karl Martinus Mortensen. De boede først i Ås, Søvind sogn og fra 1869 i Skårup,, Fruering sogn. De fik 6 børn, hvoraf en pige og en dreng begge døde 8.1 1874 af skarlagensfeber. De 4 andre sønner nåede at blive voksne. Den yngste søn, Thomas Peter Thorvald Christian Ferdinand Mortensen blev født 16.8 1882 i Skårup, Fruering sogn. Han rejste til Chicago, hvor han levede som skrædder under navnet Chris Mortensen. Han døde i sommeren 1997 på plejehjemmet "Aldersly" i San Rafael, Californien i en alder af 115 år.

Min barndoms jul.

skrevet af: Johanne Jensen, Hammel; født Andersen den 16.2.1925, som datter af Karen og Rasmus Andersen, Kulbjerggården i Farre. Hendes farfar Niels Madsen Andersen, som også ejede Kulbjerggården i Farre, skrev også om sin barndoms Jul. Den beretning kan læses i årsskriftet fra 1991.

Da jeg var barn var julen noget anderledes end den er i dag, men vi glædede os lige så meget til højtiden, for det var virkelig en højtid.

Jeg husker ikke hvornår. man begyndte med forberedelserne, men det har nok været i begyndelsen af december. Hele lmsen blev gjort ren, der skulle pudses kakkelovne, og der var mange, næsten en i hvert rum, og det var et stort snavset arbejde. så skulde der vaskes gardiner, og nogle af dem blev stivede, og så skulle de allesammen stryges. mor havde heldigvis elektrisk strygejern. hvis man ikke havde det. varmede man strygejernet på komfuret, men der var også nogle strygejern. hvor der kunne åbnes et rum i bunden, og så blev der lagt gloende kul der ind.

Der skulle også ferniseres gulve i hele huset. men først skulle gulvet skures så det var helt rent. når det var ferniseret måtte man ikke træde på det før det var tørt, og det var det ikke før næste dag.

Der skulle også vaskes storvask. det tog tre dage. første dag blev alt det hvide tøj sat i blød. i „sodavand“ i nogle store kar og baljer. Den næste dag blev tøjet så forkogt (skidenkogt) i gruekedlen. Trediedagen blev tøjet så vasket enten på et vaskebræt eller i en vuggemaskine der var jo ikke elektriske hjælpemidler. Så blev tøjet renkogt og skyllet og vredet i hånden. Til sidst skulle tøjet så hænges ttil tørre på loftet, når det så var tørt blev det lagt sammen, noget blev rullet, og noget blev strøget.

Så skulle der slagtes, i hvert fald først og fremmest en gris og nogle ænder eller gæs, nogle gange blev der nok også slagtet får, og måske en kalv.

Grisen var nok det største arbejde. Man hyrede en hjemmeslagter til det arbejde. Om morgenen blev der fyret op i gruekedlen for når grisen var

Johanne Jensen

stukket og død skulle den skoldes i et stort kar, så blev den skrabet, og så var den pæn og ren, så blev den hængt op i bagbenene, så blev dens mave skåret op og indmaden fjernet, så blev nogle af tarmene rensed, de skulle bruges til pølser, der blev lavet både blodpølser og medisterpølse og nogle gange spegepølse. Når grisen var nogenlunde kold blev den taget ind og parteret. Så skulle man i gang med at lave først blodpølse (sortpølse), når grisen blev stukket i halspulsåren kom blodet jo ud, det var jo på den måde grisen døde, så blev der stillet en spand under, og så skulle der røres i blodet, ellers kom der klumper i, der kom så rugmel, salt sukker, rosiner, æbleterninger, og små fedtegrever i, så kom dejen i de rengjorte tarme og kogt i en stor gryde eller i gruekedlen, og når det blev serveret med sirup eller sukker, så var det en rigtig herreret. Af hovedet blev der lavet sylte, og tærne blev også brugt, de blev kogt og lagt i gele, flommen blev skåret i terninger, og så blev der smeltet fedt af dem, og det der blev tilbage var fedtegrever, som også var meget lækre,

og som blev brugt til mange ting f.eks. til biksemad og som tilbehør til sortpølse. Der blev også lavet leverpostej og medisterpølse og rullepølse. Flæsk, skinke og filet (hamburgerryg) blev saltet ned i et stort kar og senere blev det sendt til røgning hos bødkeren.

Når slagtingen var overstået kunne man gå i gang med bagningen, og det var et omfattende arbejde, først og fremmest skulle der bages pebernødder, og så skulle der bages vaniliekranse, jødekager, pleskner, fedtmakroner og sirupskager. Men det var ikke nok med det, der blev også bagt lagkager, formkager og selvfølgelig franskbrød, og til sidst blev der kogt klejner, som blev gemt i en stor krukke.

Efterhånden var vi næsten nået frem til jul, og så var der to ture som skulle foretages, vi skulle hente juletræet. Det hentede vi hos vor morbror i Skannerup. Den anden tur var den sidste søndag før jul, da tog vi til Hammel for at se juleudstilling, for da blev der først julepyntet i midten af december måned. Den søndag åbnede butikkerne kl. 4, kirkegangen skulle først være forbi.

En af de sidste dage før jul blev der gjort rent i dagligstuen (folkestuen), og så skulle gulvet jo også ferniseres, og så måtte vi allesammen opholde os i køkkenet, og det var rigtig hyggeligt. Om aftenen lavede vi juletræspynt, og alle var med til det både karlene, pigen og vi børn, vi var fem børn. Mor klippede hjertekurve som blev flettede, og så kunne hun lave nogle flotte roser af silkepapir i forskellige farver.

Endelig blev det så juleaftensdag, og så blev juletræet sat på fod, det ordnede vores far, jeg tror det var det eneste han foretog sig med hensyn til juleforberedelser, men sådan var det dengang, da var kvindesysler og mænds arbejde meget adskilte. Mor hængte en juleklokke, i et rødt silkebånd op i lysekronen i den stue hvor juletræet skulle stå, det var den eneste julepynt der blev hængt op, og jeg tror ikke det var almindeligt at have alt muligt pynt, måske blev der sat nogle grankviste op bag nogle billeder.

Juletræet blev pyntet om formiddagen, det sargede vores faster Emma for, hun var læreinde og boede i Holbæk, hun tilbragte sine ferier i mit

barndomshjem, hvor også hendes forældre boede, det var jo mine bedsteforældre.

Om middagen fik vi en rigtig dejlig frokost som startede med stuvede hvidkål med grisesylte til, og så fik vi alt det dejlige slagtemad, der var lavet af grisen, der var leverpostej, rullepølse, gode ben og grisetæer i gele, det lyder måske ulækkert, men det var virkelig en delikatesse.

Endelig blev det så aften, jeg husker ikke at vi var i kirke juleaften

Nå men vi skulle jo begynde med at spise en god julemiddag, først fik vi risengrød, med en mandel, så der var også en mandelgave. Bagefter fik vi enten andesteg eller gåsesteg, og som dessert fik vi sikkert æblekage. Når der så var vasket op blev juletræet tændt, og vi dansede om træet og sang selvfølgelig julesalmer, så det har vist ikke forandret sig.

Nu kom vi så endelig til aftenens højdepunkt (og sådan er det vist også endnu) nemlig gaveuddelingen. Men der er i hvert fald stor forskel på julegaver dengang og nu, det var mest bløde pakker og nyttige ting f.eks. nattøj eller et nyt penåls, jo jeg husker et år jeg fik en fingerring, men det var også helt overvældende. Hvis vi var heldige fik vi et enkelt stykke legetøj af karlene og pigen. Man kendte heller ikke til fint indpakningspapir, men købmanden havde alligevel noget julepapir, som han påkkede de mindre varer i, vi fik også sukker og mel og den slags i poser med nisser og julemotiver på.

Bagefter hentede mor godter og pebernødder, og der var appelsiner, dadler, figner og nødder i lange baner, og der var næsten mere end der er i vore dage.

Jo det var en rigtig dejlig juleaften.

Julemorgen var helt eventyrlig dejlig, når vi kom op var der varmt i stuen, for der var „fyret over“ d. v. s. at der var ild i kakkelovnen fra aftenen før.

Så hyggede vi os rigtig med vore julegaver. Vi fik også noget rigtig lækkert morgenmad, vi fik bl. a. andeskrog som jeg syntes var noget af det bedste der fandtes, vi fik også juleøl, det har jeg glemt at fortælle om, det fik man i en stor flaske med 10 liter, så der var noget at tage af,

det blev serveret i en glaskande, og jeg syntes det så så dejligt ud når der så var et godt lag skum øverst i kanden.

Første juledag var familien samlet hos min bedstemor, og hun havde altid lavet et par kludesko til os allesammen, og det var dejligt med sådan nogle nye, varme hjemmesko.

Resten af julen gik med at have gæster, nogle gange besøgte vi naboens, for at se deres juletræ, og nogle gange havde vi besøg af dem.

En aften var der juletræsfest i forsamlingshuset, og det glædede vi os næsten lige så meget til som til juleaften. Der var et rigtig stort juletræ, helt op til loftet, og der var så mange bøm med, at vi gik i fire kredse omkring træet, vi sang nogle julesalmer, og så legede vi forskellige sanglege; og så blev der delt godteposer ud, så blev træet skubbet hen i et hjørne. og der blev spillet op til dans, jo, det var en god aften.

Så blev jo også nytårsaften, og den adskiller sig også en del fra nutidens nytårsaften. Vi startede med at få en god aftensmad, det var mest ande- eller flæsketeg, og så en dessert. Så blev juletræet tændt, for at brænde de sidste lys, så spiste vi det sidste knas og nødder.

Bagefter gik vi så ud og lavede løjer, og de bestod i, at flytte de ting, såsom trillebør, vogne og haveredskaber, som ikke var stillet ind, så det gjaldt om, at få alt inden døre, ellers kunne det godt være vanskelig at finde sine ting dagen efter, noget der var sport i, var, at snyde sig til, at få fat i folks kaffekande, da havde man jo ikke kaffemaskine, men lavede kaffe i en „Madam blå“, så den var jo ikke let at undvære. Min far var meget påpasselig med at få plovne i hus, for hvis de stod ude, kunne man risikere at „Jerusalems skomager“ kom og satte sig for at hvile sig, og så ville ploven blive rusten og give uheld.

Da jeg var barn var der ikke sådan et fyrværkeri af raketter når klokken var 24 som der er nu, man havde nogle „Kinesere“ og nogle „Kanonslag“ som man fyrede af i løbet af aftenen, men det var da en aften som vi altid glædede os til.

Nytårmorgen stod vi tidlig op, for da skulle vi op til vore bedsteforældre, (som boede i samme hus) det gjalt nemlig om at liste op, og først få sagt „Nytårgave“ så fik vi en godterpose, og en appelsin.

Sådan var min barndoms jul.

Johanne.

Årets gang i trediveerne.

Når julen var overstået begyndte hverdagen igen, og vi skule atter i skole hver dag, om formiddagen var det „store klasse“, det var de fire ældste årgange, om eftermiddagen var det „lille klasse“, det var jo så de tre første årgange, vi gik jo kun i skole i syv år, hvis man da ikke kom på „Realen“

Om vinteren var vi mest indendørs, men vi kunne sagtens få tiden til at gå.

Oppe på loftet var der en vældig legeplads, men i den ene ende måtte vi ikke hoppe og lave for meget halløj, for neden under boede vores bedsteforældre, og hvis vi hoppede for meget var deres lysekroner ved at falde ned, det gik dog aldrig så galt.

Når der ikke var store korndynger deroppe kunne vi tage nogle vældige cykleture deroppe. Om efteråret blev vore cykler nemlig pudset og stillet op på loftet, for om vinteren brugte vi dem ikke, da gik vi i skole, og hvor vi ellers skulle hen.

Sommetider var der nogle store korndynger på loftet, og dem måtte vi bestemt ikke gå op i, men det gjorde vi alligevel, for det var sjovt at vade rundt i kornet, især hvis vi havde støvler på, og de så blev fulde af korn.

Vi skrev også hemmeligheder på små sedler, som vi så gemte jeg husker ikke hvad hemmelighederne bestod af, men det var nok hvis vi havde prøvet at ryge, og hvis vi havde drillet pigen.

På loftet var der en masse gamle ting, bl. a. en rigtig gammel barnevogn, den var lavet af noget fletværk, og forenden kunne klappes ned, så der kunne sagtens sidde et temmelig stort barn i den, men den var dog ikke mere antik end at vi alle fem er blevet kørt i den.

Der var også en gammel violinkasse, som vi havde en masse sjov med.

I en krog bag et værelse var der også mange spændende ting, men der var stov og spindelvaev og meget mørkt, så der turde jeg ikke gå om.

Hvis der blev frostvejr, og isen kunne bære løb vi på skøjter, og der var nogle gode skøjtebaner, for der var meget oversvømmelse på markerne, for da var jorden ikke drænet nær så godt som den er i dag.

Når der kom sne (og jeg synes at der kom enorme mængder af sne hver vinter), så fik vi kælden og slæden ud. Slæden var lidt speciel, den var med et sæde, så den var god til at transportere de små (Thyra og Åse) på.

Vi havde da også pligter, f.eks. at dække bord, og vaske op, og der var en stor opvask, der var 12-14 mennesker til daglig.

Så skulle vi også hjælpe til når der skulle taerskes, vi tog halm fra, men vi kunne godt få tid til at lave huler oppe på halmloftet, men uha hvor blev vi fulde af støv og avner. Vi kunne også finde på at kravle op på bjælkerne, og så hoppe ned i halmen, og vi kunne endda slå „koldbøtter“ på vej ned.

Nogle gange skulle vi smide kornnegene ned fra „spændet“, men det var nu ikke så sjov, for der var altid en masse mus, og de kunne finde på at løbe op af vore ben, og sommetider ned i vore støvler.

Vi hjalp også med at malke, vi skulle malke hver aften i to år, så var far sikker på at vi havde lært det ordentlig.

Vi (pigerne) havde også huslige pligter, foruden at hjælpe med opvasken, hjalp vi da til med rengøring, så skulle der bæres brænde ind eller op fra kælderen, vi hjalp med at passe høns, og samle æg ind, og der var mange, mindst 100 om dagen, og de skulle jo også gøres rene, det var vist med edikkevand det blev gjort.

Nå efterhånden blev det fastelavn, det var en sjov fest. De store drenge blev klædt på som soldater, der var en konge og en tjener, der var to fanebærere og så var der også en klovn som lavede en masse sjov. Hele hæren marcherede så rundt fra hus til hus i hele sognet, og sang for beboerne, så fik drengene nogle penge, hvorefter de inviterede folkene og især børnene til fest i forsamlingshuset. festen blev holdt for de penge som drengene samlede ind.

Ved festen blev der kåret en dronning, som blev budt på sodavand og fastelavnsboller. Det var jo en stor ære, som den heldige kunne sole sig i længe efter. Vi andre piger blev også budt på sodavand og boller af hver sin dreng.

Så var der selvfølgelig dans, måske ikke til den lyse morgen; men sikkert til midnat.

Fastelavnsmandag klædte vi os ud i noget gammelt tøj og gik rundt til naboerne, så fik vi boller og kage og måske saftvand, men penge tror jeg ikke vi fik, selv om min søster. Gerda sagde, at vi var nogle fattige

børn da vi blev spurgt om hvem vi var.

Når vi så nærmede os Påsken blev der travlhed, med bagning og rengøring, der skulle pudses kakkelovne og ferniseres gulve, men det var dog ikke så store forberedelser som til Julen.

Jeg husker ikke vi havde nogle specielle påsketraditioner, udover at vi spiste mange æg. Påskedags morgen måtte vi få alle de æg vi kunne spise, det var „skidne æg“ (det var kogte pillede æg i sovs med sennep).

Et år væddede min far med røgteren om han (røgteren) kunne spise 10 æg, og da han havde spist dem sagde han, at han let kunne spise 10 mere, jeg husker ikke om han fik dem. Vi fik også påskeøl, i en stor 5 eller 10 liter flaske, den var i et træstativ så den var til at flytte med.

Når det så blev forår var det helt andre ting vi fik tiden til at gå med.

Der var først og fremmest „Dammen“, den var omme i hønsegården, og der udfoldede sig et helt fantastisk liv når det blev forår. Der var haletudser, frøer og salamandere, og så var der mange forskellige insekter,

og store flotte guldsmede. Alt det havde Gerda (min storesøster) fuldstændig styr på, hun havde haletudser og en enkelt salamander i syltetøjsglas, salamanderen flygtede en nat, og trods intensiv eftersøgning fandt vi den ikke.

Ja omme ved dammen var et rigtig godt sted at være. Om vinteren når den frøs til kunne vi bmge den til skøjtebane. Og jeg husker, at min bedstefar lavede en „Isslæde“ det var en lille firkantet slæde som man lige akkurat kunne stå på, og så havde mon en pigstok, som man „stødte“ sig frem med, og på den måde kunne man godt få god fart på.

Nå men jeg må videre med foråret, og det er stadigvæk dammen, det drejer sig om. vi legede også farlige lege deromme. Anders Rask, (vor storebror) lavede en tømmerflåde ssom vi sejlede ud på, jeg tror ganske vist ikke at jeg nogensinde vovede at gå om bord. En gang endte det da også galt, Anders Rask og vores pige (Musse) skulle sejle en tur, men tømmerflåden tippede, og de måtte begge vade i land.

Omme bag hønsehuset var der også en skårdyng, hvor ituslæde og kasserede gryder og køkkenredskaber blev smidt om. Den var utrolig spændende at rode i, men vi har sikkert af og til skåret os.

I min barndom havde børnene ikke hvert et værelse, nej vi boede sammen, jeg tror i hvert fald at min bror og min storesøster og jeg delte værelse, og så sov de to mindre søstre i soveværelset hos far og mor.

Men når det så blev forår, flyttede Gerda og jeg på værelse. Og det var en begivenhed næsten uden lige. Værelset var på loftet. Der skulle jo en masse udstyr til, der blev købt nyt vaskefad, det var af noget emalieret blik eller noget i den retning, vi fik også nye tandbørster, måske var vi fælles om en, vi fik også ny neglebørste og kam. Det var ret spændende, men jeg tror nu vi ret hurtig flyttede tilbage igen, for vt skulle jo også selv holde rent deroppe, og det var ikke særligt sjovt.

Når det blev forår og sommer blev der en masse ting, som vi måtte hjælpe med. Vi havde en stor have som vi hjalp med at holde ren. Der var også en stor køkkenhave, hvor vi havde næsten alle slags grønsager, til hele årets forbrug, dengang kunne man ikke købe frugt og grønt andre steder

Johanne sammen med hendes fire søskende. Bagest Johanne og Anders Rask, forrest Gerda med lillesøster Åse på skødet og Thyra.

end i grøntforretninger eller på torvet, og sådanne var der jo ikke ude på landet.

Når så de forskellige bær blev modne skulle de plukkes, der var jo både jordbær, hindbær, solbær, ribs og stikkelsbær, så der var nok at tage fat på når vi kom fra skole, for alt blev brugt, til saft og marmelade. De pæneste og bedste bær blev lavet til syltetøj.

En gang imellem skulle vi hjælpe til med at luge hele gårdspladsen, som var belagt med „brosten.“ da havde man jo ikke fundet på at sprøjte med ukrudtgift, men det er man jo så heldigvis også gået fra igen. Men at „luge gårdsplads“ var et stort arbejde, og jeg var så træt af det, men jeg husker, at da var jeg glad for min bedstemor, for hun var den mest stabile til at luge.

Vi havde også pligter der ikke var så kedelige, f. eks. at bringe fonnid-dagskaffe ud til karlene når de arbejdede i de yderste marker (ud foun-
jen), så tog det jo lang tid, hvis de skulle gå hjem, for at få det måltid. Så
der blev smurt en madpakke, og fyldt kaffe i en flaske til hver, og det
blev vi så sendt af sted med, hvis vi ikke var i skole, var vi det måtte
pigen eller far afsted.

Men der var skam også tid til fornøjelser, jeg husker at vi gik ind til
landevejen hvor vi sad i grøftkanten. sammen vore venner og veninder,
og skrev bilnumre op. Da var der jo ikke den trafik der er i dag, jeg tror
ikke der kom ti biler forbi på en time.

Vi cyklede også til Anbæk, hvor vi badede i en lille sø, det var vist en
gammel mergelgrav. Når jeg tænker på det nu, synes jeg at det må have
været noget farligt at bade der, det var nu heller ikke særlig hygiejnisk
for der gik køer der omkring, de drak af vandet, men de kunne også
vende bagdelen til, og lukke noget ud. Men der var mange, både voksne
og børn, der cyklede til „Anbæk Fed“ og badede.

Vi var også på sommerferie, ved forskellige familiemedlemmer, men
det vil jeg skrive om en anden gang.

Sådan gik sommeren, og det blev høst, og det var en lang, travl men også
en sjov og festlig tid.

Da havde man jo ikke mejetærskere og traktorer, nej da blev kornet
høstet med en selvbinder, trækket af tre heste. selvbinderen høstede kor-
net, bandt det i neg og smed det så på jorden. Så blev negene sat sammen
6 eller 8 i et „sæt“ for at tørre inden kornet blev kørt ind.

Når så kornet var tørt, og godt „vejret“ blev det Ørt ind i laden, og sat i
„spændet“, og da kunne vi børn hjælpe til med at „tage fra“. Vi var også
somme tider med i marken for at „Øre frem“. Det var en rigtig festlig og
sjov tid.

Når så alt kornet var kommet i hus, blev der holdt høstfest, så blev de
der havde hjulpet til med høsten budt ind til spisning, og hyggeligt sam-
vær, det var en festlig aften. Der blev også holdt høstfest i forsamlings-
huset, for alle beboerne. Der var så fælles kaffebord, og så var der en
præst

eller en højskolemand der holdt en høsttale, og siden var der bal. Men
det var kun for de voksne.

Tiden gik og det blev efterår. Så skulle kartoflerne tages op, og hvis det
var godt vejr, var det meget sjovt at hjælpe til med det, et par timer. men
så var jeg nu træt af det.

Roehøsten hjalp vi også til med, det var også godt nok når vejret var
godt, vi tog æbler med derud, og de smagte fantastisk godt derude i den
friske luft. Jeg kan huske en sjov episode fra sådan en solfyldt efterårs-
dag.

Det var ved at være kaffetid, og pigen (Anny) kom ud med kaffe. men
hun havde glemt kopperne, så løb hun i skarp trav hjem efter dem. og
skarp trav ud i marken igen, men da hun var ved målet. så- bums. faldt
hun lige så lang hug var. Nå. kopperne holdt til turen. og da de var
blevet tørret lidt af drak vi vores kaffe.

Nu var det snart november, og så skulle der som regel skiftes karle og
pige.

Men inden da. skulle der gøres hovedrent. det blev gjort forår og efterår
foruden at der også blev gjort påskerent og julerent. og så lidt ekstra i
fastelavn.

Den der hovedrengøring var en omfattende historie. der blev pudset kæl-
kelovne og skuret og færmiseret gulve, der blev vasket gardiner og pud-
set vinduer. Hvis der var nogle malede vægge blev de vasket, og om
foråret blev lofterne også vasket.

Når så rengøringen var overstået blev der bagt brød og kage i lange
baner, for så blev der budt ind til kaffegilde. Alle naboer og venner blev
inviteret, der var til tre aftener, og der skulle være mange forskellige
slags kager.

Efter kaffebordet spillede mændene kort, og konerne havde strikketøjet
med. Senere blev der nok serveret en øl til mændene, og sodavand til
damerne.

Novembersdag var en vemodig men også en festlig dag, vemodig fordi vi da måtte sige farvel til nogle af folkene, og som regel var vi da kommet til at holde lidt af de fleste. Men så var det jo spændende at se de nye som vi skulle have det næste år.

Nu er jeg snart ved juleforberedelserne som jeg har fortalt om. Der er lige mortensaften, som også var lidt af en festaften, da fik vi ande- eller gåsesteg.

Det var ligesom en forløber for julen.

Beretningen er lavet i samarbejde med Gerda.

Hammel den 22/6-99

Johanne Jensen.